

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису
УДК 911.3

**ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ У МІСЬКОМУ ПРОСТОРИ КИЄВА:
КОНТЕКСТО-ОРІЄНТОВАНІ ПЛАНУВАЛЬНІ РІШЕННЯ**

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма: Урбаністика та регіональний розвиток

Магістерська робота
Студентки 2-го курсу
ОР Магістр
Мамедової Земфіри Вугарівни

Науковий керівник:
кандидат географічних наук, доцент
Мельничук Анатолій Леонідович

Київ 2024

ЗМІСТ	Стор.
АНОТАЦІЯ	3
ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ФУНДАМЕНТ ТА ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	7
1.1. Аналіз наукового дискурсу щодо пам'яті в міському просторі	7
1.2. Інтеграція культурної спадщини в сучасні стратегії міського розвитку	13
1.3. Контекстно-орієнтоване планування для збереження міської пам'яті	16
Розділ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ	21
2.1. Кейс-стаді	21
2.2. Вибір методологічного підходу	22
2.3. Збір даних	23
2.4. Аналіз даних	25
Розділ 3. АНАЛІЗ ТА РЕЗУЛЬТАТИ	27
3.1. Поштова площа як носій пам'яті в історичному ядрі столиці	27
3.2. Ключові об'єкти, що формують простір пам'яті ділянки	31
3.3. Комплексна оцінка сучасного використання Поштової площі та прилеглих територій	36
Розділ 4. РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	41
4.1. Візія для збереження та інтеграції пам'яті в розвиток Поштової площі	41
4.2. Розробка контекстно-орієнтованих планувальних рішень	46
4.2.1. Підземний музей на Поштовій площі	47
4.2.2. Поштова площа	50
4.2.3. Набережна	53
4.2.4. Прилегла територія	55
4.3. Рекомендації щодо реалізації заходів	58
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	71

АНОТАЦІЯ

Мамедова З.В. Збереження пам'яті у міському просторі Києва: контексто-орієнтовані планувальні рішення.

Магістерська робота зосереджена на пошуку планувальних рішень, що можуть інтегрувати культурну пам'ять Поштової площі та прилеглої території в динаміку сучасного розвитку міського простору Києва. Спираючись на передовий досвід, думки експертів та користувачів місця, дослідження висвітлює новаторські контекстно-орієнтовані планувальні рішення, які прагнуть створити більш сталий, доступний та автентичний простір. В рамках єдиної візії було розроблено кілька проєктів, націлених на різні “гарячі точки” досліджуваної ділянки: підземний музей, Поштову площу, набережну Дніпра та прилеглу територію з квартальною забудовою. Результати дослідження також включають розроблені рекомендації щодо залучення громади та ресурсів, які спрямовані на формування більш інклюзивного та культурно значущого міського простору.

Ключові слова: *пам'ять, спадщина, міський простір, Поштова площа, Київ, просторове планування, громадська участь.*

ВСТУП

Питання відновлення історичної свідомості, віднаходження та створення неповторної індивідуальності міст, вперше постало після здобуття Україною незалежності. Гостро проблематика пам'яті стояла після Революції Гідності, коли держава прагнула позбутися зовнішньополітичного тиску сусідніх країн та їх спроб спотворити, «розмити» історичну та культурну пам'ять України. Повномасштабне вторгнення остаточно дало зрозуміти необхідність звернення до історичного минулого, ідентичності та пам'яті. В умовах повоєнного відновлення населені пункти повинні сформувавши візії та планувальні рішення з включенням актуальних чи латентних шарів культурної пам'яті.

Міський простір Києва є гетерогенним середовищем співіснування різних часових пластів, які накладаються один на одного. Історія в таких старих містах представлена як співіснування та перехрещення розмаїтого в тісному просторі. А, отже, процес розвитку сучасних публічних та житлових просторів столиці має відбуватися у компромісі між «місцями», які є носіями історичної пам'яті та «простором», що є пластичним полем постійних змін. Ефективні планувальні рішення (як стратегічні, так і містобудівні) можуть бути прийняті лише при комплексному аналізі минулого та сучасного станів міської території.

Поштова площа – це серце культурного та торгового життя Нижнього Києва, історія якої сягає IV століття. Науковці вважають, що саме тут, на шляху «з варяг у греки», міг відбутися обряд хрещення киян у 988 році, що робить це місце сакральним для всіх українців. Під час археологічних розкопок на Поштовій площі, що розпочалися в лютому 2015 року, були виявлені важливі артефакти та структури, що охоплюють широкий історичний період від раннього середньовіччя (XI) до XVII століття. Серед знахідок – фрагменти вулиць і будівель часів Київської Русі, давньоруська посудини та дерев'яні фортифікаційні споруди століття. Попри

значний культурний потенціал цих знахідок, процес їхньої музеєфікації зазнає перешкод через відсутність фінансування та конфлікт інтересів. Однак, після активної кампанії з боку наукової громадськості та активістів, владні структури почали вживати заходів щодо збереження цієї історичної спадщини. Разом з тим питання подальшого розвитку цього об'єкту та роль Поштової площі в історико-культурному ландшафті Києва все ще є невирішеним. Враховуючи велике значення археологічних знахідок та історії Поштової площі та Нижнього міста загалом для культурної ідентичності та історичної пам'яті нації, ідея інтеграції пам'яті в сучасний розвиток столиці є як ніколи актуальною. Саме тому, зокрема, важливим є дослідження пам'яті, яка накопичується у середмісті Києва як носія виразної локальної та національної ідентичностей та визначення проблем її збереження, а також напрямів її врахування при подальшому розвитку територій.

Дослідницьке питання:

Як контекстно-орієнтовані планувальні рішення можуть інтегрувати культурну пам'ять Поштової площі в динаміку сучасного розвитку міського простору Києва, забезпечуючи при цьому збереження і відтворення її історико-культурної цінності відповідно до сучасних потреб і очікувань громади?

Підпитання:

1. Які ключові історичні події, архітектурні особливості, функції та соціальні практики формують міську тканину на ділянці "Поштова площа" у Києві?
2. Які існуючі виклики та перешкоди стоять перед інтеграцією історико-культурної цінності "Поштової площі" в сучасний міський розвиток, і які можливі шляхи їх подолання?
3. Яке бачення та очікування мають зацікавлені сторони стосовно майбутнього розвитку "Поштової площі", і як ці візії можна гармонізувати з потребами збереження культурної пам'яті?

4. Які стратегічні та містобудівні підходи можна застосувати для забезпечення інтеграції культурної пам'яті "Поштової площі" в її розвиток, враховуючи сучасні урбаністичні тенденції та потреби громади?

Об'єкт дослідження: ділянка «Поштова площа» в історичному ядрі столиці.

Предмет дослідження: планувальні рішення щодо інтеграції культурної та історичної пам'яті у сучасний розвиток Поштової площі.

Мета: здійснити комплексний аналіз пам'яті у міському просторі ділянки "Поштова площа" міста Києва та сформулювати візію її подальшого розвитку.

Завдання:

- окреслити сучасні наукові дебати стосовно пам'яті в міському просторі;
- дослідити специфіку накопичення пам'яті ділянки "Поштова площа" міста Києва на основі аналізу її історії, дизайну, функціонального використання та соціальних практик;
- сформулювати візії щодо включення пам'яті ділянки в їх подальший розвиток;
- розробити контексто-орієнтовані стратегічні та містобудівні пропозиції для кожної ділянки на основі сформованих візій.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ФУНДАМЕНТ ТА ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1. Аналіз наукового дискурсу щодо пам'яті в міському просторі

Після здобуття Україною незалежності, постало питання відновлення історичної свідомості, віднаходження та створення неповторної індивідуальності міст. Особливо гостро проблематика пам'яті стоїть в нинішніх реаліях, коли держава прагне позбутися зовнішньополітичного тиску та спроб не тільки спотворити й «розмити» історико-культурну пам'ять України, але й позбавити її державності взагалі. Повномасштабне вторгнення остаточно дало зрозуміти необхідність звернення до історичного минулого, ідентичності та пам'яті як запоруки збереження нації. В умовах повоєнного відновлення населені пункти повинні сформувавши візії та планувальні рішення з включенням актуальних чи латентних шарів культурної пам'яті. Це неможливо без звернення до історичного минулого, концепцій ідентичності та колективної пам'яті.

Світовий “бум” у дослідженнях пам'яті розпочався у другій половині ХХ ст. (Huyssen, 1995; Radstone S, 2000). Повоєнний період змусив ряд країн та націй переосмислити свою історичну пам'ять, щоб відродити національну ідентичність, яка була знецінена та спотворена війною та окупацією. Кінець колоніальної експансії, тоталітарної уніфікації та примусових міграцій населення дав змогу націям визначити власні історичні наративи, проводити процеси справедливості, а також інституціоналізувати пам'ять через академічні дисципліни та державні політики.

Пам'ять – це ніщо інше, як здатність запам'ятовувати, зберігати і відтворювати в свідомості минулі враження (Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні, 1975). В епістемології пам'ять розглядається як когнітивна здібність, що включає несвідоме фіксування,

зберігання та відновлення в свідомості інформації, яка була отримана під час пізнавального процесу. Це стосується знань про суб'єктивний та об'єктивний світи, результатів їхньої творчої обробки та методів їх відображення (Йолон, 2002).

В той час як у когнітивних і біологічних науках пам'ять розуміється переважно як індивідуальна здатність, соціальні науки інтерпретують пам'ять як колективне явище.

Першим, хто ввів термін «колективна пам'ять» у своїх книгах «Соціальні рамки пам'яті» (1925) і «Колективна пам'ять» (1950) був французький соціолог Моріс Альбвакс. Його концепція колективної пам'яті була заснована на контрасті між колективною («соціальною», «історичною») та індивідуальною («особистою», «автобіографічною») пам'яттю. Альбвакс припустив, що пам'ять – це не просто ізольований акт індивіда, а значною мірою сформований соціальними контекстами або рамками, в яких людина живе. За його словами, на наші спогади впливають групи, до яких ми належимо, такі як родина, соціальний клас, релігійна спільнота і навіть ширший культурний контекст. Таким чином, колективна пам'ять – це спільний пул знань та інформації, що зберігається групою, що виходить за межі індивідуального досвіду. Альбвакс висунув також 2 важливих тези: пам'ять локалізована в просторі (фізичне середовище як-от пам'ятники, місця та ландшафти викликає спільні спогади в групі); колективна пам'ять відіграє вирішальну роль у підтримці історичної безперервності (це механізм, за допомогою якого групи з часом зберігають свою ідентичність).

Ідею просторової локалізації пам'яті підкріплює концепція «місць пам'яті» французького історика П. Нора, що з'явилася у 80-х роках ХХ століття. Автор зазначає, що «пам'ять укорінюється в бетоні, в просторах, жестах, образах і об'єктах» (Nora, 1989, р.9). Він вважає найбільш ключовою фундаментальною ціллю місць пам'яті – «зупинити час, заблокувати процес забуття, встановити стан речей, увіковічнити смерть, матеріалізувати нематеріальне...» (Nora, 1989, р.19).

Отже, основна формула його концепції наступна: пам'ять прив'язується до місць, як історія до подій.

Одним з учених, який надихнувся дослідженнями Альбракса та Нора був теоретик архітектури Альдо Россі. Італійський архітектор-неорационаліст був першим, хто використав концепцію «колективної пам'яті» в літературі з дизайну міського середовища (Rossi & Eisenman, 1982; Rossi, 2018). «Можна сказати, що саме місто – це і є колективна пам'ять його людей, і, як і пам'ять, воно пов'язане з об'єктами та місцями. Місто є осередком колективної пам'яті...» (Rossi and Eisenman, 1982, p.130). Тож за Россі існує важливий зв'язок між колективною пам'яттю та пам'ятними речами і місцями.

Про те, що пам'ять є важливою нематеріальною цінністю в міських ландшафтах все частіше почали стверджувати культурологи, історики на межі ХХ-ХХІ ст. (Crouch, 1999; Winter, 2007; Raadik-Cottrell, 2010). Ландшафт працює як «середовище, за допомогою якого численні історії одночасно запам'ятовуються та забуваються» (Winter, 2007, p.134), а, отже, міські ландшафти можна розглядати як середовище існування наших спогадів і «відчуття місця» (Hoteit, 2015).

Поняття "місце" відіграє ключову роль у багатьох дисциплінах, особливо в контексті дослідження міської пам'яті. Саме тому концептуалізація цього поняття з погляду географії, історії та соціології є критично важливою.

Американський географ Вільям Бунге, який є провідним представником школи просторового аналізу, назвав географію "наукою про місце" (Bunge, 1966). Розвинувши цю ідею, український економгеограф Олександр Топчієв розширив концепцію "місця" у рамках географічних досліджень. За його визначенням, місце це точка на землі, у якій перетинаються та фокусуються множини просторових відношень між географічними об'єктами (Топчієв, 2005). Місце визначається як за функціональними (якісними) характеристиками, так і за географічним потенціалом місць виконувати певні функції (кількісно). За О.Топчієвим місце також можна

розглядати як адресу географічного об'єкта в геопросторі, а геопростір - як інтеграл усіх місць. Британська географка Дорін Мессі вносить свій вклад у розуміння концепції "місця" шляхом його інтерпретації як ключових точок перетину соціальних відносин. За її підходом, місце уявляється як складна мережа, що формується із соціальних взаємодій, які з часом еволюціонують, взаємодіють, розпадаються та оновлюються (Massey, 1994).

Сам автор теорії «місць пам'яті», історик П'єр Нора зазначає, що колективна пам'ять соціальних груп накопичується та концентрується у певних місцях – місцях пам'яті. За Нора «місця пам'яті» є місцями у трьох сенсах – матеріальному, символічному та функціональному. Порівняно з регіоном, що є базовим географічним поняттям, місце осмислюється більш гнучко, без будь-яких припущень масштабу. Воно не має суті, але є відкритим, спірним і таким, що постійно змінюється (Peng, Strijker & Wu, 2020). Історик використовує термін "місце пам'яті" не тільки в контексті фізичного простору. За авторською концепцією, місцями пам'яті можуть стати такі об'єкти, як витвір мистецтва, текст, символ або історична подія. Ключовою при цьому є їх здатність виконувати особливу роль у формуванні у суспільства уявлень про власну ідентичність та історію, що сприяє створенню культурної ідентичності.

З місцем як базовим поняттям географічної, соціологічної та історичної наук пов'язане й вищезгадане поняття ідентичності. Так, наприкінці 70-х років ХХ століття, щоб просвітити людей щодо важливості місць, що впливають на формування індивідуальності особистості, термін "ідентичність місця" був введений дослідниками в міждисциплінарній галузі екологічної психології. Американський психолог Г. Прошанський визначає місцеву ідентичність як «ті характеристики особистості, які визначають ідентичність індивіда по відношенню до фізичного середовища за допомогою складного паттерна свідомих і несвідомих ідей, почуттів, цінностей, цілей, уподобань, навичок і поведінкових тенденцій, що

мають відношення до конкретного середовища" (Proshansky, 1978). Канадський географ, доктор географічних наук, Едвард Рельф, зазначає, що територіальна ідентичність розвивається через тісний фізичний та психічний зв'язок з місцем, включаючи залучення людини до просторових перетворень (Relph, 1976). Важливими детермінантами територіальної ідентичності є емоційні зв'язки з певним місцем, навколишнім ландшафтом, місцевою громадою, матеріальними та духовними культурними продуктами. Відповідно пам'ять теж є такою детермінантою, а отже дослідження пам'яті у міському просторі нерозривно пов'язане з формуванням та посиленням місцевої ідентичності.

При дослідженні пам'яті у міському просторі, варто окреслити і поняття «простору» та його зв'язок із «місцем». Раніше згадана суто формалізована географічна перспектива утверджує простір як сукупність місць. Натомість історико-культурна візія, запропонована Алейдою Ассман, глибше пояснює взаємозв'язок місця, простору, часу, пам'яті й ідентичності. Вона інтерпретує "простір" переважно як об'єкт організації та планування, що служить для архітекторів, містобудівників та політиків ареною втілення їхніх задумів (Assmann, 2015). Ці актори мислять стратегічно, а тому прагнуть контролювати, втручатися і трансформувати простір. «Місця» на думку Ассман натомість характеризуються тим, що «якісь дії в них уже відбулися, у них щось пережито, вистраждано й зроблено». Місця *вже* наповнені історією, залишаючи по собі сліди у вигляді спогадів, реліктів, монументів. Вони мають власні назви і розповідають про минуле, в той час як простір відкриває можливості для планування майбутнього.

Вітчизняні дослідження пам'яті у містах переважно концентруються на тому, як міський дизайн здатен сприяти формуванню історичних наративів та колективних ідентичностей. Зокрема, Олександр Гриценко присвятив свої дослідження трансформаціям символічного простору та історичної пам'яті в малих містах України. Зокрема він детально розглядає процес формування міського

простору, риси, що притаманні пострадянській трансформації міст та «культури пам'яті» (Гриценко, 2014). Автор також приділяє увагу формуванню локальних історичних наративів, локальної культури пам'яті та місцевих ідентичностей. Кандидат архітектури Юрик Я. М. розглядає аспект збереження пам'яті в архітектурному середовищі міста з позиції міського дизайну (Юрик, 2015). Юрик разом з доктором архітектури, професором Черкесом Б.С. дослідили проблему утвердження ідентичності та збереження пам'яті в архітектурному середовищі міста на прикладі Києва (Черкес & Юрик, 2014). Соціологиня Серeda В.В. розглядає процеси внутрішньої та ідеологічної реконструкції пам'яті у міському середовищі Львова. Вона дослідила такі маркери міського простору, як пам'ятники, меморіальні таблиці й назви вулиць, а також вплив міської політики пам'яті на ідентичність львів'ян (Серeda, 2008).

Отже, дослідження пам'яті у містах нерозривно пов'язане з поняттям «місце», адже саме сукупність «місць» формує міський геопростір. Місця є безмасштабними, однак територіально детермінованими; вони мають свої функції, зв'язки та несуть символічний зміст. Місця пам'яті – це ті з місць, де кристалізується колективна пам'ять різних соціальних груп міста. Саме ці місця приховують у собі історію та творять місцеву ідентичність. Однак, не самі лише місця пам'яті, але й будь-які інші місця, є носіями історико-культурної інформації про територію. Так, пам'ять місць, які формують місто чи окремий його район, мікрорайон, в незалежності від того чи є вони «місцями пам'яті», заслуговує детального вивчення для того, щоб зрозуміти чи потрібно зберегти цю пам'ять та «вплести» її у канву міського простору, чи, навпаки, перегорнути цю сторінку історії.

Міський простір є гетерогенним середовищем співіснування різних часових пластів, які накладаються один на одного. Історія в містах, особливо таких старих, як Київ, представлена як співіснування та перехрещення розмаїтого в тісному

просторі. А отже, процес створення його сучасного обличчя має відбуватися у компромісі між «місцями», які є носіями історичної пам'яті та «простором», що є пластичним полем постійних змін. Ефективні планувальні рішення можуть бути прийняті лише при комплексному аналізі минулого та сучасного станів певної території, її функцій, об'єктів-носіїв історичної пам'яті та наративів тих, хто є носіями локальної ідентичності.

1.2. Інтеграція культурної спадщини в сучасні стратегії міського розвитку

Міське середовище – це не просто сукупність будівель і вулиць. Воно пронизане колективними спогадами, історіями та легендами, які населяють «невидиме місто» (De Certeau, 1985). Ця концепція поетичної географії припускає, що міські простори визначаються не лише своїми фізичними атрибутами, а й нематеріальними елементами, які вони втілюють. Щоб подолати розрив між концептуальним і відчутним, міський розвиток має охоплювати як видимі, так і невидимі елементи простору. Це передбачає не тільки визнання важливості архітектури та фізичних структур, але й цінування того, що надає цим місцям значення. Завдання полягає в перетворенні «невидимих» якостей у фізичні елементи, які можна відчувати та оцінити в міському ландшафті.

Обговорюючи способи, якими міські простори можуть втілювати колективні та індивідуальні пам'яті, варто звернутися до матриці, розробленої іранськими вченими (*табл.1.1*).

Таблиця 1.1. Матриця для моделювання різних технік представлення колективної пам'яті

Сенсорний шар	Техніки репрезентації колективної пам'яті	Таксономічна система Пірса		
		Ікони	Індекси	Символи
Зір	Образотворче мистецтво (скульптура та живопис)/драматичне мистецтво (вуличний театр)	Реалістичні портрети та статуї / виконання реалістичних запам'ятовуваних історій	Використання індексів у портретах або статуях (валіза як знак імміграції)	Символічні та пам'ятні статуї або зображення (концептуальне мистецтво)
Слух	Відтворення музичних творів/спів/використання цифрових аудіопристроїв	Відтворення молитовного співу, фольклорної музики	Трансляція звуків вибухів аудіоприроями (знак пережитої війни, загиблих героїв)	Гра на музичних інструментах / спів
Нюх	Висадка квітів	Поширення запаху особливо пам'ятних квітів (наприклад, бузинового цвіту)	Поширення запаху диму (знак пожежі)	Поширення запаху троянди (символ любові) або чорнобривців (символ рідного дому)
Смак	Розповсюдження їжі / солодоців/ напоїв	Подавання пам'ятної їжі в пам'ятних місцях	Подавання сиру у селі, де розводять багато кіз/овець	Кутя як символ Різдва
Дотик	Брайлівська система письма	Написання пам'ятних імен під портретами або статуями у відповідних місцях	Використання індексів у написаному тексті	Письмо символічних слів шрифтом Брайля

Створено на основі Jahanbakhsh, Hosseini Koumleh & Sotoudeh Alambaz, 2015

Спираючись на таксономічну систему символів, розроблену Чарльзом Сандерсом Пірсом (Short, 2007), автори пропонують методи “вплітання” елементів пам'яті (як видимих, так і невидимих) в тканину міських просторів. Поєднуючи

різні техніки міста можуть створювати середовища, які резонують із культурною глибиною та сприяють сильному почуттю ідентичності та приналежності.

Українська урбаністика та філософія Світлана Шліпченко вважає (2020), що структури приналежності до спільноти формуються у просторі міст шляхом:

- реалізації певних публічних ритуалів (наприклад, парадів, демонстрацій, фестивалів, Днів міста, церемоній вшанування пам'яті);

- спільного перебування у фізичному просторі міст, зокрема, у публічних просторах, де збирається громада;

- забудови (ландшафт як-от “правий берег Києва”, будівлі, пам'ятники);

- легенди, міфи, уявлення, пов'язані з місцем.

Найсильнішим інструментом для збереження пам'яті є пам'ятники, які слугують маніфестом цінностей. Такі “місця пам'яті” працюють набагато краще, якщо забезпечується інтерактивний елемент - ритуал, зрозумілий кожному або інша соціальна практика. Однак, звичайно, не лише пам'ятники, але й місцеві історії, кухня, маршрути і зв'язок кремних місць з життям різних спільнот, зберігають в собі міську пам'ять.

Політика збереження пам'яті в містах України повинна передбачати розробку комплексної концепції пам'яті, яка визначатиме, що, як і чому має бути збережено. Важливо, що цю концепцію необхідно формувати не тільки на законодавчому рівні, але й через суспільний консенсус з активною участю експертів. Державна підтримка має бути сконцентрована на заходах загальнодержавного значення, а ініціативи місцевого значення повинні виходити від спільноти. Політика пам'яті має бути стабільною і не піддаватися частим змінам під впливом політичних коливань. Загальні цінності та орієнтири потрібно чітко формулювати, а населення має бути поінформоване про культурні рішення і процеси, що сприятиме зниженню конфліктів та підвищенню розуміння значення історичної спадщини (Лиховид, 2020).

1.3. Контекстно-орієнтоване планування для збереження міської пам'яті

У контексті міського планування та стратегічного розвитку сучасних міст, можна говорити про впровадження ідей як “згори-вниз”, так і навпаки. Так, зокрема, саме ніші визначаються соціально-технічними науками як життєво важливі аренами для інновацій та експериментів. Відповідно до Geels (2012), приклади ніш включають: лабораторії досліджень і розробок (місця, де нові ідеї та технології розробляються далеко від тиску ринкової конкуренції та необхідності комерційної життєздатності); субсидовані демонстраційні проекти; малі ринкові ніші, які тримаються на донорській та благодійній допомозі. Згідно з Nevens et al. (2013), ніші є критично важливими в міських умовах, оскільки вони дозволяють локалізоване тестування та адаптацію стратегій сталого розвитку, які згодом можна масштабувати, щоб впливати на ширші практики міського розвитку.

Збереження пам'яті в міських просторах може значно виграти від концепції ніші. Міські простори часто зазнають швидких змін, що призводить до втрати історичної та культурної ідентичності. Однак ніші можуть слугувати випробувальним майданчиком для інтеграції культурної пам'яті в міські проекти таким чином, щоб поважати як спадщину, так і сучасні потреби. Наприклад, ніші можуть підтримувати такі ініціативи, як живі музеї чи динамічні культурні центри, які не тільки зберігають, але й оживляють історичні наративи таким чином, щоб залучати як жителів, так і відвідувачів. Ці ініціативи можуть бути особливо потужними для активізації ширшої практики збереження міських ландшафтів. Ніші також допомагають акумулювати необхідний соціальний, політичний і фінансовий капітал для розширення інноваційних методів збереження спадщини.

Окрім нішевих є ще й цільові проєкти, які узгоджуються та реалізуються спільно з владою. Їх метою від початку було зберегти пам'ять, посилити ідентичність та привабити туристів.

Rynek Underground в Кракові

Rynek Underground – це підземний музей під Ринковою площею в Кракові, що був створений після масштабних археологічних розкопок, які розпочалися у 2005 році. Музей демонструє історичний розвиток Кракова з Середньовіччя через різноманітні інтерактивні виставки та збережені артефакти як-от середньовічні ринкові лавки, дороги та предмети повсякденного вжитку багатівікової давнини (рис.1.1).

Рис. 1.1. Підземелля Ринку (Rynek Podziemny / Muzeum Krakowa, 2024)

Підземний Ринок вирізняється поєднанням оригінальних археологічних пам'яток із високотехнологічними інтерактивними експонатами, такими як

голограми та сенсорні екрани, які розповідають про історію Кракова від періоду раннього середньовіччя до сучасності. Проєкт музею привернув увагу та фінансування завдяки унікальній привабливості демонстрації прихованих шарів міста безпосередньо під історичною Ринковою площею XIII століття. Його підтримали фонди Європейського Союзу та влада міста Кракова. Музей бездоганно вписується в міський ландшафт, оточений церквами та палацами (рис.1.2). Отже, відвідувачам запропоновано ненав'язливий спосіб досліджувати минуле міста, доступно інтегроване в сучасне динамічне середовище Кракова.

Рис. 1.2. Місце музею в міському ландшафті (GetYourGuide, 2024)

Romermuseum у Відні

Музей римлян включає в себе залишки Віндобони (кельтського поселення на Дунаї, попередника сучасного Відня) та руїни стародавньої стоянки римського легіону.

Невелика експозиція цікаво організована для репрезентації античної історії (рис.1.3). Там можна побачити фундаменти давньоримських будинків, дитячі

іграшки маленьких стародавніх римлян. Для дітей, що відвідують музей автори експозиції приділили особливу увагу: тут є розважально-пізнавальні мультфільми, можливість взяти в руки предмети, якими користувалися стародавні люди, і виготовлена з конструктора, на зразок Лего, модель табору легіонерів.

Рис. 1.3. Місто римлян (Rastl, 2024)

The Jorvik Viking Centre у Йорку

Jorvik Viking Center був заснований у 1984 році в Йорку, Англія. Він був створений після того, як вагомні артефакти та останки епохи вікінгів були виявлені під час археологічних розкопок у 1970-х роках, зокрема в Коппергейті. Центр має на меті відтворити поселення вікінгів, яке існувало в Йорку близько 1000 років тому.

Центр вікінгів використовує реконструкції та діорами, щоб відтворити повсякденне життя вікінгів у Йорку: манекени в натуральну величину, реконструйовані будівлі, а також автентичні запахи та звуки, які переносять відвідувачів у минуле (рис.1.4). У центрі також використовуються суворі

археологічні методи, щоб гарантувати збереження місцевих артефактів, а також інтерактивні виставки.

Рис. 1.4. Центр вікінгів у Йорку (JORVIK Viking Centre, 2016)

Центр спочатку фінансувався Йоркським археологічним фондом. З тих пір він привернув увагу багатьох зацікавлених сторін, включаючи навчальні заклади та ради з туризму, завдяки своїй освітній цінності та туристичній привабливості. Jorvik Center розташований у центрі Йорка, що робить його доступним та посилює привабливість Йорка як історичного центру вікінгів.

Отже, кожен з розглянутих вище проєктів служить культурним орієнтиром, що приваблює туристичний та освітній інтерес, водночас, будучи добре включеними в сучасну міську тканину. Це сприяє збереженню та посиленню характеру й ідентичності відповідних міст та їх економічній життєздатності.

Розділ 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ДИЗАЙН ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Кейс-стаді

Відповідь на запитання "Як контекстно-орієнтовані планувальні рішення можуть інтегрувати культурну пам'ять Поштової площі в динаміку сучасного розвитку міського простору Києва, забезпечуючи при цьому збереження і відтворення її історико-культурної цінності відповідно до сучасних потреб і очікувань громади?" може бути отримана тільки від безпосереднього дослідження пам'яті території дослідження, динаміки сучасного розвитку та акторів місця. Оскільки дослідження кейсів є особливо цінними у дослідженнях, пов'язаних з питаннями "як" і "чому" (Yin, 2009) та дозволяють дослідникам "вивчати складні явища в їхніх контекстах" (Baxter & Jack, 2008, p.544), для даного дослідження було обрано кейс Поштової площі в Києві.

Питання просторового виміру пам'яті та планування інтеграції спадщини є відносно мало дослідженими, особливо в Україні, а отже мета дослідження полягає в тому, щоб отримати якомога більшу кількість інформації про дане явище. Як зазначає Flyvbjerg (2006: 229), «типовий або середній випадок часто не є найбагатшим на інформацію», натомість «нетипові або екстремальні випадки часто виявляють більше інформації, оскільки вони активізують більше акторів та більше основних механізмів у вивченій ситуації».

Особливостями обраного кейсу, що характеризують його як екстремальний є його характеристики: Київ є столицею та найбільшим містом України. Відповідно тут накладається велика кількість шарів пам'яті, а питання подальшого розвитку вимагають інтеграції локального та національного наративів. Сама ж Поштова площа та прилегла територія Подолу має унікальну історію як місця хрещення Русі, торгової брами Києва, ландшафт на березі Дніпра та об'єкти різних історичних

епох, починаючи з раннього Середньовіччя. Разом з тим, даний кейс стаді не може бути повністю репрезентативним для решти міськ Києва та міст України. Однак створення універсальних висновків та широка теоретизація не є ціллю даного дослідження. Натомість це дослідження має на меті виявити глибші механізми інтеграції культурної пам'яті у сучасний розвиток, аніж просто «описувати симптоми проблеми та частоту їхнього виникнення» (Flyvbjerg, 2006, p. 229). Саме тому, екстремальний кейс Поштової площі та прилеглої території є найкращим шляхом це зробити.

2.2. Вибір методологічного підходу

Це дослідження розроблено як якісне, головним чином тому, що досліджувальне запитання є «як»-питанням, зосереджується на формуванні візії та розумінні шляхів інтеграції культурної пам'яті. Якісний підхід дозволяє досліджувати різні фактори, що формують місце пам'ята та вектори його подальшого розвитку. Питання колективної пам'яті та спадщини тісно пов'язані з людською поведінкою, тому їх важко описати в кількісних, вимірюваних термінах (Hancock, Ockleford & Windridge, 2001). Збираючи детальні якісні дані, можна зібрати докладну інформацію про досвід, сприйняття, поведінку та взаємодії учасників і глибше зрозуміти конкретні механізми накопичення пам'яті та взаємодії з нею. Також якісний підхід є актуальним, коли контекст дослідження та тема дослідження тісно переплетені (Atkinson and Hammersley, 1994). Це особливо стосується Поштової площі у центрі Києва, де пам'ять безпосередньо нашаровувалася під впливом різних історичних, культурно-політичних, економічних та соціальних факторів.

Індуктивна логіка полягає у висновках категорій або висновків на основі даних. Значення формується з даних (Thornberg & Charmaz, 2014). Індуктивне

обґрунтування було обрано для дослідження, оскільки воно теж зосереджене на запитанні "як". Такий підхід дозволяє досліджувати та генерувати нові інсайти, патерни та теорії на основі конкретних даних. Ця робота включає дослідження маловивченої та міждисциплінарної області, де існує мало специфічних попередніх знань та теорій. Збираючи багаті якісні дані та індуктивно аналізуючи їх, можна заглибитися у складності, контекстно-специфічні фактори та специфічну динаміку, які впливають на зміни Поштової площі та прилеглих територій. Аналіз інтерв'ю з учасниками забезпечує отримання деталізованої інформації про нюанси соціокультурних процесів місця. Такий підхід відповідає цілям дослідження, спрямованим на розробку контекстно-орієнтованих планувальних рішень, що враховують історичну спадщину та сучасні потреби громади. Адже саме індуктивна логіка та пошук інсайтів дозволяють неупереджено проаналізувати думки респондентів та сформулювати майбутню візію Поштової площі.

2.3. Збір даних

З метою всебічного аналізу динаміки Поштової площі та її значення в контексті міської пам'яті, в дослідженні використовується комбінація різноманітних методів збору даних.

Вторинні дані включають в себе експертні статті, історичні довідки про Нижнє місто та Поштову площу зокрема, матеріали архітектурного конкурсу 2019 року та аналогічні концепції розвитку досліджуваної території тощо.

Збір первинних даних полягав, насамперед, у натурному спостереженні та польовому картографуванні архітектурних та функціональних особливостей досліджуваної ділянки. Ці дані є безумовно важливими для розуміння сучасної динаміки розвитку. Також був здійснений особистий візит до підземного музею з

метою ознайомлення з археологічними знахідками й структурою музею під Поштовою площею.

Другою частиною збору первинних даних стало проведення напівструктурованих інтерв'ю, що включає як зустрічі з ключовими інформантами, так і індивідуальні інтерв'ю з користувачами місця (Додаток А). Це дозволяє отримати глибоке розуміння як експертних оцінок, так і особистих переживань та інтерпретацій, пов'язаних з Поштовою площею. Дослідження суспільних думок є важливим для даного кейсу, адже столиця має найбільш широку та різноманітну мережу акторів, яка потенційно може з одного боку загострити конфлікти пам'яті, а з іншого - запропонувати більшу мобілізаційну силу, велику різноманітність перспектив, ширшу ресурсну базу та розширену співпрацю.

Ключові інформанти (КІ) - це особи, які володіють спеціальними знаннями, досвідом або компетенціями стосовно певної сфери чи галузі дослідження (Bernard, 2017). Вони часто фігурують в якісних дослідженнях з антропології, соціології, охорони здоров'я та міського планування, щоб забезпечити глибину та контекст для розуміння теми. В даній роботі ключовими інформантами виступили:

- голова громадської організації, засновниця підземного музею на Поштовій площі;

- дослідниця трансформацій територій, що є носіями виразної колективної пам'яті або історичної спадщини;

Інтерв'ю також було проведено з користувачами ділянки:

- скейтери (Поштова площа є улюбленим місцем для скейтерів, щоб відпрацьовувати тут свої трюки);

- інші випадкові відвідувачі території різних гендерних та вікових груп.

Структура респондентів представлена нижче (рис.2.1).

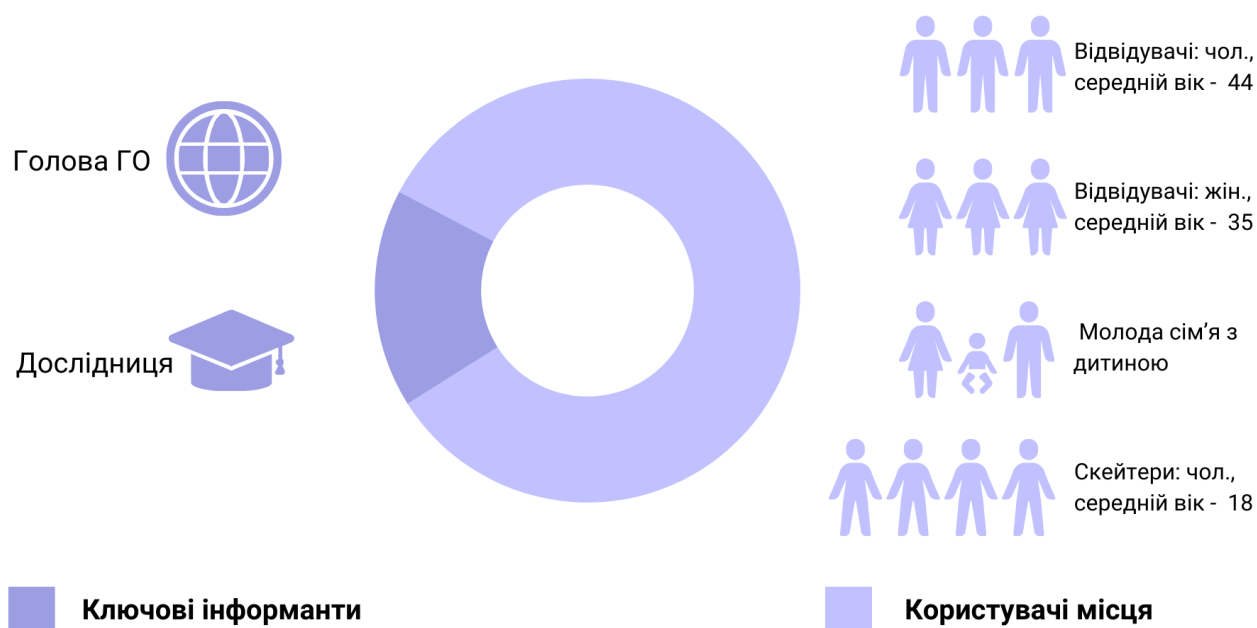

Рис. 2.1. Структура учасників інтерв'ю (побудовано автором)

Інтерв'ю збиралися протягом трьох тижнів, з огляду на часові обмеження та до моменту, коли нові теми перестали з'являтися.

2.4. Аналіз даних

Контент-аналіз (аналіз вторинних даних) - це методологічний інструмент для систематичного опису форми та змісту комунікації (Krippendorff, 2018). Контент-аналіз дозволяє кількісно та якісно аналізувати зміст з різних джерел, таких як документи, література, звіти тощо, виявляючи певні слова, теми або концепти та їх зв'язки, що допомагає зрозуміти культурний та історичний контекст Поштової площі.

Тематичний аналіз є гнучким підходом, який легко адаптується до потреб дослідження, забезпечуючи при цьому насичений та детальний опис даних (Nowell et al., 2017). Він зосереджений на аналізі тем й закономірностей у даних (Braun & Clarke, 2006), якими є транскрипції інтерв'ю (зібрані самостійно або знайдені в

Інтернеті). При індуктивному тематичному аналізі теми не визначені наперед на основі аналізу попередніх досліджень, а виникають в ході прочитання транскрипцій інтерв'ю/статей (Braun & Clarke, 2006). В даному дослідженні використовується з метою пошуку тем, які відображають переживання та переконання учасників, пов'язані з Поштовою площею та її майбутнім розвитком.

Просторовий аналіз охоплює використання різних географічних інформаційних систем та інструментів для вивчення розміщення, організації та взаємодії фізичних об'єктів у просторі (Longley et al., 2015). Просторовий аналіз в даній роботі виконується за допомогою картографічних методів та аерокосмічних знімків із сервісів Google Earth та Google Maps. Вони дозволяють визначити структурні зміни в забудові, використанні простору та його доступності, а також оцінити придатність простору для майбутніх проєктів розвитку. Результати спостережень, польового картографування та мапування практик інтегровані у тематичні картосхеми, що слугують основою для візуалізації різних аспектів розвитку території.

Аналіз стейкхолдерів є ключовим елементом комплексного підходу до дослідження кейсу, оскільки він дозволяє виявити та оцінити інтереси, потреби та очікування всіх зацікавлених сторін (Healey, 2020). Цей аналіз включає ідентифікацію різних груп потенційних стейкхолдерів, таких як місцева громада, громадські організації, міська влада, приватний сектор, експерти, а також оцінку їхнього можливо впливу на розвиток території. Аналіз стейкхолдерів вважається частиною **стратегічного аналізу**, оскільки він спрямований на формування глибокого розуміння соціально-економічного та культурного контексту, що є критично важливим для розробки ефективних стратегій розвитку та візії майбутнього Поштової площі. Це дозволяє не тільки врахувати різні точки зору та інтереси, але й забезпечити включення та підтримку від різних груп стейкхолдерів у процесі планування та реалізації проєктів.

Розділ 3. АНАЛІЗ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

3.1. Поштова площа як носій пам'яті в історичному ядрі столиці

Поділ (Нижнє місто), в межах якого лежить досліджувана ділянка, – одна з найдавніших історичних місцевостей Києва, що відома своїм торгово-ремісничим осередком ще з часів Русі. Перші згадки про Поділ датуються 945 роком, коли район мав роль головного посаду та торгового центру, пов'язаного з Верхнім містом через Боричів узвіз. Виник у IX столітті як осередок ремісників і купців завдяки зручному розташуванню біля річки Почайни. Місцевість розвивалася завдяки активній торгівлі та мала розгалужену мережу ремісничих кварталів. У середньовіччі тут існували цілі ремісничі райони, такі як Гончарі, Кожум'яки та Дігтярі, поруч із головним ринком міста, митницею та гаванню (Івакін & Вортман, 2013).

Територія є важливою з релігійної точки зору, за півстоліття до офіційного прийняття християнства на Русі, на території сучасного Подолу вже функціонував один з перших православних храмів у регіоні. У 988 році в річці Почайна відбулося масове хрещення киян, що послідувало за хрещенням синів князя Володимира у Хрещатицькому джерелі. У середні віки річка Почайна служила міською гаванню, а річка Глибочиця слугувала природним кордоном Подолу. Магдебурзьке право, надане наприкінці XV століття, сприяло розвитку місцевого самоврядування, зробивши Поділ головним центром міського життя. З XVI по XVII століття тут були розташовані магістрат, Київське братство та Києво-Могилянська академія, що сприяло формуванню інтелектуального та духовного середовища (КМДА, 2023).

Інтенсивна забудова Подолу почалася наприкінці XVII століття та продовжилася в наступні століття, коли місцевість стала осередком проведення щорічних контрактних ярмарків. Після пожежі 1811 року Поділ був перебудований за проектом В. Гесте, який запровадив нову мережу вулиць із

прямокутними кварталами (Попельницька, 2003). Протягом ХІХ століття Поділ продовжував відігравати важливу роль у культурному житті Києва завдяки збереженню традиційних ринків, портів та освітніх установ (рис.3.1).

Рис. 3.1. Поділ ХІХ століття. Листівка з фонду бібліотеки імені В.Г. Заболотного (2023)

У радянський час Поділ втратив багато історичних споруд, особливо храмів. Гранітна набережна Дніпра, річковий вокзал і критий ринок стали новими знаковими об'єктами району. З розвитком метрополітену у 1970-х роках почалися масштабні археологічні дослідження, після яких Поділ був оголошений археологічною охоронною зоною, а його південну частину – архітектурною заповідною територією.

Поштова площа, історія якої сягає ІV століття, завдяки своєму вигідному положенню стала однією з найстаріших та найбільш історично значимих місць

Києва. В часи Русі площа була однією з основних торгових точок, згадуваних у літописах, що підкреслює її роль у соціально-економічному розвитку столиці.

Тут була прокладена центральна вулиця Києво-Подолу, що з'єднувала порт і центральну площу міста. Тут же знаходилися ділянка для зберігання вантажів, митниця, де згодом знаходили монети, прикраси, фрагменти зброї, фрагменти кріплень човнів, які підкреслюють високий рівень соціально-економічного розвитку території (Рутковська, 2021).

Також Поштова – це пам'ять про річку Почайну, адже було доведено, що тут було її гирло (Середа, 2018). Тут же було й гирло ріки Ручай, згадані в Повісті временних літ, що несе у собі пам'ять про найдавніший християнський храм на Русі та символізує момент відкидання язичництва, коли в 988 році по ній сплавили ідола Перуна до Дніпра, відображаючи перехід населення до християнства (Сагайдак, 1991).

Поштова площа в Києві існує на місці розташування колишньої поштової станції, де проводилася робота з кореспонденцією та заміна коней поштовим службовцям. До наших днів цю пам'ять зберігає головний поштовий будинок, що функціонував в 1850 -1860 роках. Той період розвитку площі несе в собі ще й пам'ять про Тараса Шевченка, труну з тілом якого було встановлено тут 6-7 травня 1861 року під час перевезення з Санкт-Петербурга до Канева.

Поштова площа мала не тільки важливе релігійне, культурне й економічне значення, але також служила важливою транспортною точкою. Саме тут була створена перша лінія кінних трамваїв, а згодом і електричних, що з'єднували центральні райони з іншими частинами Києва (рис.3.2).

Рис. 3.2. Гілка трамваю на Поштовій площі, 1984 рік (Деро.Київ, 2016)

Це стало каталізатором “розвитку торгівлі та культурного обміну, що зробило площу одним із символів прогресивного і сучасного Києва того часу” (Максенко, 2024).

Площа зазнавала численних перепланувань та реконструкцій. Останні з них відбувалися у середині 70-х років ХХ століття, в зв'язку з будівництвом метро та протягом 2012-2013 років при будівництві транспортної розв'язки. Наприкінці лютого 2015 року під час розкопок на Поштовій площі археологи знайшли цілу вулицю часів Середньовічної України та артефакти, що датуються XI-XVIII ст.. Саме ця подія дозволила остаточно реконструювати пам'ять місця та викликала широку дискусію щодо її інтеграції в простір міста.

3.2. Ключові об'єкти, що формують простір пам'яті ділянки

Територія дослідження охоплює Поштову площу та суміжні райони громадської та житлової забудови, обмежену вулицями Іллінська, Петра Сагайдачного та Набережно-Хрещатицька, загальною площею 32 гектари (0,32 км²). Тут розташовані об'єкти, що належать до різних історичних епох та є не тільки виразними архітектурними елементами, але й носіями пам'яті про певні історичні періоди.

Церква Різдва Христового, споруджена у 1809–1814 роках за проектом архітектора А. Меленського, стала значущим релігійним та культурним центром. Саме у ній в 1861 році було встановлено труну з тілом Тараса Шевченка, коли її перевозили через Київ. Знищена у 1936 році комуністичним урядом, вона була символічно відновлена в кінці 1990-х років, підкреслюючи її значення як місця національної пам'яті. На стіні церкви висить меморіальна дошка присвячена Кобзарю.

Побудований у 1857 році і діяв аж до 1920-х, *Млин Бродського* був найбільшим борошномельним підприємством у Києві. Власність Лазаря Бродського, відомого як "цукровий король", млин став символом промислового зростання міста. Три будівлі млина, що збереглися до початку XXI століття перебували на обліку охорони культурної спадщини КМДА як пам'ятники промислової архітектури, однак два з них були до 2010 року знесені в ході робіт з будівництва готельного комплексу. Єдина споруда, що збереглася – колишній елеватор на вул. Боричів узвіз – протягом XX ст. була головною будівлею в забудові Поштової площі. Саме будинок елеватора, побудований 1907 році, й називають «млином Бродського». Колишній елеватор являє собою масивну монументальну споруду, подібну до середньовічної кам'яної базилики з вежею. За радянських часів будівлю використовували під зерносковище, потім як складські приміщення. У

1970 будівлю передали Міністерству культури УРСР і в ньому облаштували книгосховище бібліотеки імені КПРС (нині Національна бібліотека імені Ярослава Мудрого).

Поштовий будинок – одноповерховий класицистичний будинок, що був зведений у період 1853-1865 років як частина комплексу подільської поштової станції. Він є єдиною спорудою з цього комплексу, яка збереглася до наших днів і тепер використовується як музей. Сьогодні Поштовий будинок є важливим свідком історії поштового зв'язку та архітектурної спадщини Києва.

Прибуткові будинки ділянки зведені в період між 1860 та 1910 роками. Вони були спроектовані для здачі в оренду житлових і торгових приміщень, що сприяло розвитку міської інфраструктури та культури. На перших поверхах часто розташовувалися крамниці та майстерні, що робило ці райони важливими центрами громадського життя.

Київський фунікулер – фунікулерна система, що з'єднує історичне Верхнє місто та Поділ у Києві. Прокладено схилом Володимирської гірки впродовж 1902–1905 років. Транспортна система отримала тоді офіційну назву "Михайлівський електричний канатний підйом", оскільки поруч знаходився Михайлівський золотоверхий монастир. За час існування фунікулер тричі піддавався докорінній реконструкції – в 1928, 1958 та 1984 роках.

Основний **річковий порт** Києва, збудований у 1897 році з вокзалом, зведеним між 1957 та 1961 роками, відіграв важливу роль у розвитку транспортної інфраструктури міста. **Будівля вокзалу**, з її унікальними архітектурними рішеннями, є видатним прикладом радянської архітектури та служила не тільки як транспортний вузол, але й як місце культурних заходів.

Найбагатшим з точки зору історико-культурної цінності є **підземний музей на Поштовій площі**. На разі він не зареєстрований офіційно, але фактично працює з 2018 року за рахунок діяльності громадських організацій. Тут експонується

унікальна пам'ятка археології та історії національного значення "Ділянка прибережного кварталу середньовічного Києва", знайдена під час розкопок в рамках реконструкції площі.

Об'єкти часів Київської Русі почали з'являтися починаючи з рівня 5,5 – 6 метрів від сучасної денної поверхні. На цій глибині зафіксовано ділянку цілого прибережного міського кварталу площею понад 6000 м². Пам'ятка зберігає свідчення впливу людської діяльності на природний ландшафт, демонструє технології планування стародавнього кварталу, який з давньоруських часів працював як портовий хаб з митницею та комунікаційний вузол між Горою, Дніпром і Старим Подолом. Саме це місце у давньоруські часи зустрічало мандрівників торгового шляху "з варяг в греки" Тут же знайдено й залишки русла водотоку, що на думку дослідників міг бути стародавнім руслом Почайни або Ручаєм (Тюпка, 2021).

За знайденими залишками нижніх частин будівель і парканів, котрі на момент пожежі XIII ст. час перебували у землі, вдалося відтворити планування кварталу та вичерпну інформацію про практики та характер активності у припортовій частині старого міста протягом майже півтора століття. Тут було знайдено монети, прикраси, берести, фрагменти зброї, колекцію печаток. Розкопки демонструють, як змінювалась структура міста з часом, забезпечуючи унікальний вигляд "машини часу", де поряд опиняються різні століття (Рутковська, 2024).

Ці об'єкти в сукупності відображають різноманітність історичного та культурного розвитку Поштової площі та її значення як місця зустрічі різних епох і стилів. Додатково, дослідження архітектурного середовища дозволяє розглянути просторово-часовий аспект пам'яті у міському просторі. У зв'язку з цим було проведено аналіз забудови ділянки «Поштова площа» відповідно до періоду, коли її було зведено (*рис.3.3*).

Рис. 3.3. Історична мозаїка забудови ділянки «Поштова площа» (побудовано автором)

Таким чином було виділено кілька історичних періодів, до яких належать об'єкти ділянки:

- 1) *XI-XVIII ст.*: період представлений артефактами раннього середньовіччя та вулицею доби України-Руси.
- 2) *XVIII ст. – I пол. XIX ст.*: Церква Різдва Христового та дзвіниця Церкви Святої Катерини з Греко-Синайського монастиря; окремі маєтки на вулицях Петра Сагайдачного, Ігорівській та Братській.
- 3) *II пол. XIX ст. – 1917 рік*: період характеризується переважно забудовою прибуткових будинків та іншими дореволюційними спорудами, які формують образ даної ділянки.
- 4) *1918 – 1991 роки*: побудовані радянські житлово-громадські споруди, зокрема гранітна набережна, річковий вокзал та станція метро «Поштова площа».
- 5) *Після 1991 року*: забудова часів незалежної України стала домінувати вздовж вулиць Набережно-Хрещатицька та Сагайдачного, де активно йдуть сучасні реконструкції та нове житлове будівництво.

На ділянці спостерігається співіснування архітектурних стилів, включаючи класицизм, еkleктизм, бароко, конструктивізм, руський модерн та інші. Це історичне розмаїття відображає різні політичні, ідеологічні та культурні впливи, які сформували вигляд місцевості. Фактично, ділянка має безмежний потенціал до репрезентації національної та локальної пам'яті. І хоча, з одного боку, Поштова площа та прилегла територія є полем символізації простору та діяльності активістів пам'яткоохоронців, з іншого – тут спостерігаються конфлікти пам'яті, байдужість місцевої влади до збереження та захисту спадщини від тих, хто знищує історичне обличчя міста.

3.3. Комплексна оцінка сучасного використання Поштової площі та прилеглих територій

Необхідність оцінки використання Поштової площі та прилеглих територій випливає з потреби не тільки зберегти історію, а й знайти баланс між місцями пам'яті та динамічним міським простором, що постійно змінюється і виконує різні функції.

Досліджувана ділянка є багатофункціональною. В її межах представлені наступні функції: житлова, комерційна (включає в себе заклади громадського харчування, об'єкти торгівлі та сфери обслуговування населення, готелі тощо), рекреаційна, фінансова (відділення банків), адміністративна, представницька (іноземні посольства, візові центри), транспортна, історико-культурна (в т.ч. меморіальні дошки, пам'ятники), сакральна та освітня Також на території ділянки варто виділити таку як функцію процес нового житлового будівництва та території, що є занедбаніми/тимчасово не виконують жодних функцій. Дані щодо функціонального зонування ділянки узагальнено у картосхемі (рис. 3.4).

Житлова функція є домінуючою на ділянці. Вона реалізована у як і в дореволюційній, так і в сучасній забудові (нові житлові комплекси бізнес-класу «Іллінський» на Набережно-Хрещатицькій, «ANDRIYIVSKY City Space» на Андріївській та «SAGA City Space» на вул. Сагайдачного). Житлова функція у чистому вигляді не реалізована майже в жодній будівлі. У переважній більшості будинків перші поверхи комерціалізовані. Тут розміщуються кав'ярні, караоке та кафе-бари, заклади вегетаріанського харчування, ресторани української, грузинської, латиноамериканської та середземноморської кухонь. До комерційних об'єктів ділянки також належать магазини, салони краси, ремонтні майстерні, нотаріуси, готелі (зокрема, Riviera House, Fairmont Grand Hotel Kyiv, Number 21 by DBI, Radisson Blu, Impresa).

Рис. 3.4. Функціональне зонування досліджуваної ділянки (побудовано автором)

Найбільшою рекреаційною зоною є сама Поштова площа. Вона є осередком різних активностей, особливо у літній час (пішохідні прогулянки, фотозйомки,

скейтинг тощо). Частина гранітної набережної теж має рекреаційну функцію, однак її потенціал до кінця не реалізований.

Фінансова функція представлена наявністю банківських відділень. Варто зазначити, що в межах ділянки є філії як дуже популярних, так і менш відомих банків (Sense Bank, Приватбанк, Ощадбанк, Credit Agricole Bank, Укрсиббанк, Банк “Кліринговий Дім”, Акордбанк тощо.).

Представлена на досліджуваній території й адміністративна функція. Зокрема, тут знаходяться адміністративні будівлі Подільського Районного Суду, відділення Пенсійного Фонду України, КП «Київреклама» та головні офіси деяких підприємств. Представницька функція втілюється в наявності іноземних посольств та візових центрів таких країн як Іспанія, Сербія, Франція. Також на ділянці розміщений Офіс Ради Європи в Україні.

Транспортну функцію виконують фунікулер та станція метро «Поштова площа». Тут є зупинки громадського транспорту як-от автобусу маршруту № 114 “вул. Радунська - Залізничний вокзал”, № 111 “пл. Дарницька - ст. м. Площа Українських Героїв” або № 62 “пл. Контрактова - Ботанічний сад”.

На ділянці наявні і території, які наразі не виконують жодних функцій. До цієї категорії належать закинуті будинки, будівлі, що занадто довго знаходяться на реконструкції та ті, що тривалий час здаються в оренду, а також територія ще не зведених та не запущених в експлуатацію нових ЖК.

Значна частка забудови несе у собі історико-культурну функцію. Окрім цінних історичних будівель в межах ділянки наявні й меморіальні дошки, які є матеріальним втіленням пам'яті, вираженої в просторі. Зокрема, на досліджуваній території наявні наступні меморіальні таблиці: меморіальна дошка Олександру Купріну, Тарасу Шевченку, Марку Вовчку та Вікентієві Хвойці. Однією з вдалих практик символізації міського простору в рамках ділянки стало створення тут у 2021 році Алеї поштових марок до 30-ї річниці Дня незалежності України. Алея

містить 30 кольорових плиток-поштових марок, які зібрали найвищі нагороди у світових філателістичних конкурсах. Таким чином, використання марок як маркерів пам'яті у символічному місці Києва (рівень міста) – Поштової площі, сприяло популяризації національного надбання України (загальнодержавний рівень).

Ділянка «Поштова площа» є прикладом не тільки архітектурного та функціонального розмаїття, але й знищення багатофункціональної історичної забудови задля створення комерційних, малодоступних об'єктів. Так, дизель-моторна станція парового млина "Лазар Бродський" по вул. Набережно-Хрещатицька, 1-А була визначним зразком промислової забудови Києва початку ХХ ст. Будівлі включено до "Зводу пам'яток історії та культури України" по м. Києву. Тим не менш, до 2010 року їх було знесено в ході робіт з будівництва готельного комплексу Fairmont Grand Hotel Kyiv. Парова борошномельня Ш. Яновського, збудована у 1908 р. (Набережно-Хрещатицька вулиця, 21), була поставлена на облік комітетом охорони культурної спадщини у 2004 році, однак у 2010 р. млин було зруйновано для спорудження готелю мережі Sheraton до Євро-2012, який так і не був зведений. Садиба Казанського 1909 року по вул. Сагайдачного, 1 була знесена у 2010 році для зведення бізнес-центру. Її нищення швидко набуло резонансу серед ЗМІ та ГО, спричинило протестні акції проти знесення історико-архітектурних пам'яток. Ці приклади показали, як деструктивно може впливати бізнес на міське середовище. У даних випадках мислення „простором” та бажання його опанувати виразно переважило пошанування „місць”.

Аналіз історії розвитку, ключових об'єктів, сучасного використання та особисте спілкування з експертами, дозволяє говорити про деякі процеси та тенденції, які так чи інакше впливають на простір пам'яті ділянки:

1. Постійні зміни орендарів приміщень на перших поверхах. Особливо це стосується вул. Сагайдачного. Це може бути спричинено падінням попиту на деякі типи закладів та виходом російських банків та представництв на фоні

повномасштабного вторгнення. Наявність постійного незмінного користувача простору дозволяє більшою мірою уберегти його від занепаду та гарантувати дбайливе ставлення до будівлі й економічну стабільність території.

2. Простір все активніше опановується, а функції змінюються. Так, наприклад, будівлю Річкового вокзалу було перетворено на Американський університет; котлован будівництва, де було знайдено археологію почав виконувати функції музею.

3. Спостерігається загальний занепад благоустрою, який найсильніше корелює з об'єктами історико-культурної спадщини. Так, на набережній знаходиться ряд закинутих будівель, на Поштовій площі зникли всі лавки, а покриття біля фонтану та символічної алеї поштових марок розбите, а приміщення під пам'ятником «Малюки, що пускають кораблики», що знаходиться прямо над підземним музеєм, занедбане та засмічене.

4. На ділянці всюди зустрічаються прояви «київського схематозу» (КІ, директорка музею, 2024), відповідно до якого об'єкти історико-культурної спадщини знищуються після «раптових» пожеж та під виглядом реконструкцій, а прибуткові будинки завішують рекламними полотнами. Непроглядні банери не тільки виривають відвідувачів з візуального та історичного контексту вулиць, але й стають ширмами, за якими будівлі 19 століття непомітно перетворюються на новобудови.

Такий складний контекст досліджуваного простору та різнобарв'я процесів та проблем, які в ньому сформувалися, потребує комплексних стратегічних рішень. Саме відсутність візії та стратегії, в рамках якої можна діяти, породжує хаотичні точкові рішення, що провокують втрату історичної самобутності київського середмістя та не відповідають запитам громади.

Розділ 4. РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

4.1. Візія для збереження та інтеграції пам'яті в розвиток Поштової площі

Щоб сформувавши візію щодо інтеграції пам'яті в сучасний розвиток площі, було проведено інтерв'ю з різними користувачами місця – як випадковими відвідувачами різного віку і статі (В1, В2...), так і представниками спільноти скейтерів, що часто відвідують цю площу (С1, С2...). Саме бачення користувачів щодо переваг, недоліків, можливостей покращення ділянки та їх готовності до участі в можливих змінах є ключовими при формуванні планувальних рішень.

Відвідувачі.

Привабливість місця. Більшість респондентів позитивно оцінюють Поштову площу, особливо підкреслюючи вид на Дніпро та можливість спуститися безпосередньо до води (рис. 4.1).

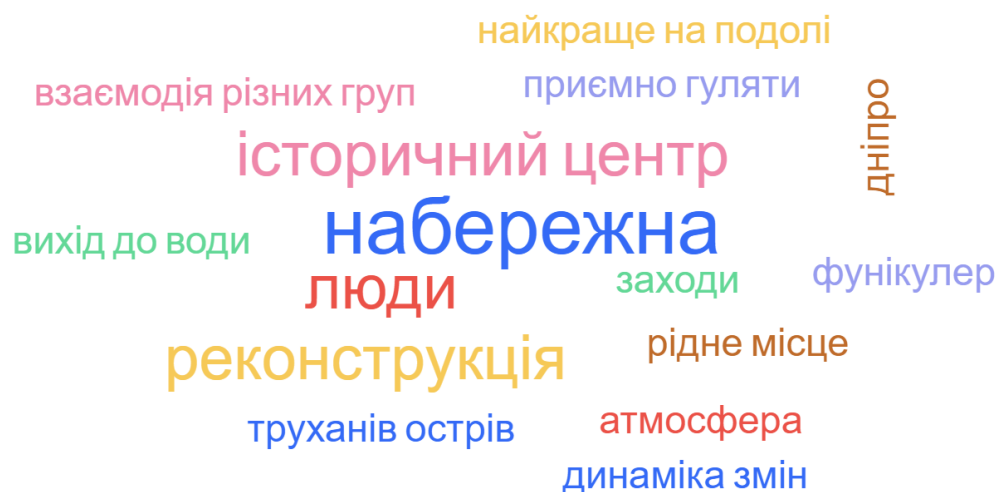

Рис. 4.1. Зважений список відповідей респондентів на запитання “Що є для Вас найціннішим на Поштовій площі? / Що тут найбільше Вам подобається?”

(створено автором)

Окремо відзначають важливість культурних та спортивних заходів, що відбуваються на площі, а також зв'язність з іншими важливими об'єктами: Труханів острів, фунікулер, Володимирська гірка, Контрактова площа. Троє з семи респондентів зробили акцент на інших людях, які відвідують місце, називаючи Поштову площу місцем, де можуть спокійно взаємодіяти та співіснувати різні субкультури (В7). Лише два респонденти зазначили атмосферу старого міста та належність Поштової площі до історичного центру, як привабливі фактори. Одна респондентка зазначила, що Поштова площа – одне з небагатьох місць на Подолі, де можна відпочити (не рахуючи скверу на Щекавицькій площі).

Недоліки. Попри загальну задоволеність місцем, відвідувачі також вказали на ряд недоліків. Основними серед них є недостатня кількість зручностей, як-от лавок, а також проблеми з чистотою (рис. 4.2).

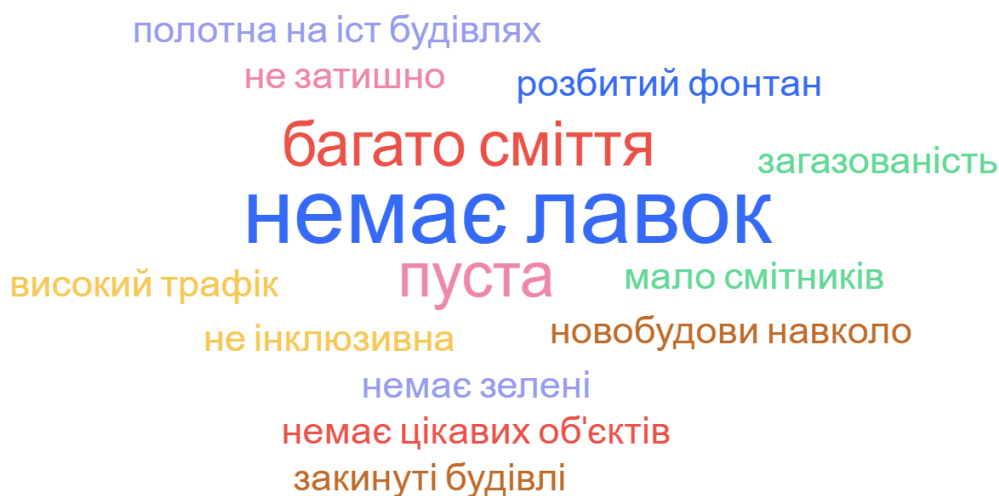

Рис. 4.2. Зважений список відповідей респондентів на запитання “Що є для Вас найціннішим на Поштовій площі? / Що тут найбільше Вам подобається?”

(створено автором)

Декілька разів було використано характеристики “пуста”, “гола” та “незатишна”. Таке враження складається, насамперед, за рахунок відсутності місць, де б можна було посидіти, а також через наявні закинуті будівлі та розбитий фонтан. Для киян старшого віку особливо неприємними є втрата автентичності місця через

появу новобудов у прилеглій території та шум і загазованість від авторуху на Набережному шосе, вулицях Боричів та Володимирський узвіз (В3, В6). Кілька респондентів висловили невдоволення через неінклюзивність простору для маломобільних груп населення та відсутність озеленення.

Сприйняття історичного значення. Трьома найголовнішими історико-культурними асоціаціями респондентів з Поштовою площею є Річковий вокзал, археологічні знахідки та торговий порт (рис. 4.3). Також було згадано церкву Різдва Христового та поштову станцію. Це знання спонукає відвідувачів бачити потенціал у популяризації цієї історичної пам'яті через тематичні екскурсії та заходи.

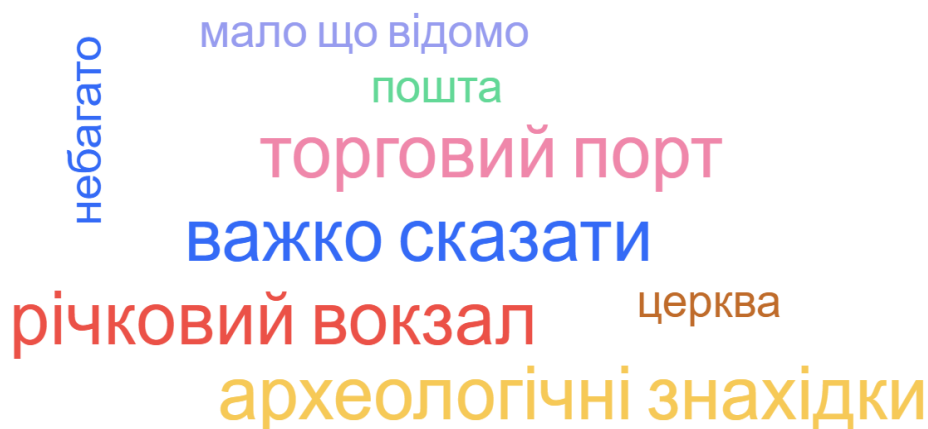

Рис. 4.3. Зважений список відповідей респондентів на запитання “Чи відомо Вам щось про історичне значення цієї території?” (створено автором)

Двоє з семи респондентів не змогли надати чітку відповідь щодо відомостей про історичне значення місця. Жоден з опитаних відвідувачів не знав про існування підземного музею на Поштовій площі.

Пропозиції щодо змін. Відвідувачі ділянки запропонували різноманітні способи покращити територію Поштової площі (рис. 4.4). При цьому найчастіше згадували повернення функцій річкового вокзалу - здійснення перевезень та прогулянок Дніпром. Більш точкові інтервенції на думку респондентів мають включати встановлення лавок та зручних інклюзивних сходів, озеленення. Також важливою є боротьба з занедбаністю: прибрати графіті, “обжити” занедбану

будівлю під пам'ятником, зробити територію підземною музею більш очевидною, відкритою та закликаючою, а також прибрати рекламні полотна на історичних будівлях в прилеглих територіях. Сім'я з дитиною висловила бажання бачити на площі автентичні локації/розваги для дітей, які б змалечку формували їх історико-культурну свідомість та ідентичність (B7). Більш загальні побажання стосувалися відведенню більшої кількості доступних для людей просторів (B2), реконструкції шумної розв'язки (B3) та плекання культурної свідомості жителів столиці (B7).

більше лавок
 зробити музей відкритим
 зручні сходи обжити територію
 реконструкція розв'язки
річковий вокзал
 доступніший простір
 свідомість людей прибрати графіті
 автентичні розваги дітям
 відреставрувати занедбане

Рис. 4.4. Зважений список відповідей респондентів на запитання “Які зміни/заходи могли б зробити Поштову площу більш привабливою для Вас?” (створено автором)

Готовність до партисипації. Щодо участі у проєктах збереження пам'яті та розвитку Поштової площі, шість з семи опитаних виявили готовність долучитися до таких ініціатив. Вони висловили зацікавленість у підписанні петицій, участі у громадських акціях, наданні фізичної допомоги, та поширенні інформації через соціальні мережі (рис. 4.5). Явну перевагу відвідувачі надали електронним формам громадської участі.

ніяк не готовий
 акції підтримки
 петиції
 дописи в соц мережах
 фізична допомога
 можливо фізична допомога

Рис. 4.5. Зважений список відповідей респондентів на запитання “Чи готові Ви цієї території?” (створено автором)

Така активна громадська підтримка може стати значущим ресурсом у плануванні подальшого розвитку цієї території.

Скейтери. Відповідаючи на запитання про причини популярності Поштової площі, всі опитані представники скейт-ком'юніті відзначають велику кількість спотів, де можна робити трюки (зокрема, сходи, перила, грані). Також було зазначено і питання безпеки: з одного боку, рівне та гладке покриття площі є менш травматизуючим при падіннях, з іншого – велика кількість відвідувачів місця створює небезпеку зіткнень з ними (С2).

Найбільш популярними відповідям на запитання про необхідні зміни на площі є більша кількість смітників та частіша їх очистка, реконструкція закинутого приміщення під пам'ятником малюкам, що пускають кораблики. Так, на проблемі сміття наголосили 3 з 4 респондентів. Іншими пропозиціями скейтерів щодо покращення місця стали відкриття супермаркету поблизу для можливості “хоча б купити води” (С2), прибрати графіті, відремонтувати сходи (С3) та перила (С4).

Респонденти наголосили на тому, що в місті не вистачає спеціалізованих майданчиків як-от Урбан-парк на ВДНГ або Блокбастер на Почайній (С2), а найближча альтернатива розташована аж на станції метро Звіринецькій (С3).

Всі опитані зазначили, що готові долучитися до суспільної дискусії у разі обговорення/реалізації проєкту на Поштовій, який підтримував би або, навпаки, порушував інтереси їхнього ком'юніті? При цьому двоє з них готові долучитися тільки разом з іншими скейтерами, решта - готові самостійно підписувати петицію чи фізично допомагати в облаштуванні простору.

Візія. Спираючись на набір тем, виявлених під час аналізу думок громади (голови ГО/директорки музею, користувачів місця) як-от “доступність”, “історична спадщина”, “пам'ять”, “збалансованість”, “інклюзивність”, “участь”, було сформовано візію майбутнього розвитку Поштової площі: ***створення збалансованого, доступного, автентичного та багатофункціонального простору, який гармонійно поєднує збереження локальної й національної пам'яті з динамічним сучасним розвитком.***

Ця візія підкреслює інтеграцію історичної значимості Поштової площі з необхідністю її адаптації до сучасних потреб міського життя. Створення доступного, автентичного середовища, що враховує як локальну, так і національну пам'ять, дозволить площі залишатися живим центром культурних, соціальних та економічних взаємодій, зберігаючи при цьому свою унікальну ідентичність. Доступність, сталість й самобутність забезпечать залучення широкої громадськості до життя площі, стимулюючи культурний обмін, інтенсивніші соціальні взаємодії та економічне зростання.

4.2. Розробка контекстно-орієнтованих планувальних рішень

Зазвичай розробка реальних планувальних рішень, зорієнтованих на контекст, в Україні ініціюється активістами. Натомість “традиційні планувальні, інституції, які займаються, наприклад, розробкою генеральних планів або детальних планів території, працюють з пам'яттю та спадщиною доволі

консервативно, наприклад, шляхом встановлення режимів охоронних зон” (КІ, дослідниця, 2024). Конкретні планувальні рішення зазвичай втілюються під час реконструкцій конкретних об’єктів. Архітектурні фірми, які працюють безпосередньо з якоюсь концепцією перетворення, пропонують якийсь новий погляд та дискурс, який, однак, не дуже часто не доходить до повноцінної суспільної дискусії.

Тож, розробка планувальних рішень в даній роботі буде ґрунтуватися в першу чергу та думці користувачів, а також експертів-активістів, архітектурних фірм, дослідників з міського планування та спиратися на актуальну наукову базу та найкращий світовий досвід. Таким чином, в рамках єдиної візії було розроблено кілька проєктів, націлених на різні “гарячі точки” досліджуваної ділянки.

4.2.1. Підземний музей на Поштової площі. Проєкт передбачає будівництво сучасного музейного комплексу, у якому будуть представлені знахідки часів Середньовічної України. Більшість знахідок є дерев’яними, а тому потребують застосування технології консервації археологічної деревини, над розробкою якої діячі музею співпрацюють з Інститутом археології.

На даний момент територія музею є закритою (з метою збереження цінних об’єктів), необлаштованою. Сам музейний простір майже не облаштований, а невеликі експозиції, освітлення та протиерозійні заходи організовані виключно активістами (*рис. 4.6.*). Ними ж і проводиться організація подальших досліджень, і юридична робота щодо отримання музеєм офіційного статусу, і екскурсійна, і популяризаторська діяльність.

Рис. 4.6. Експозиція технологій будівництва у часи Русі, організована учасниками ГО «Музей на Поштовій» (авторське фото, 2024)

Концепція майбутнього музею така: серце стародавнього Києва, що показує історію середньовічного кварталу, включаючи становлення християнства, міжнародні зв'язки столиці, технології будівництва з дерева, діяльність портового хабу. Тут, у різних частинах простору, можуть розташовуватися наступні експозиції: залишки хрещатої дерев'яної брами, баштові конструкції, дерев'яний віадук, залишки припортової інфраструктури (садиба, митниця, вантажна зона, стародавні холодильники, будинки для подорожуючих), колекції печаток, скляних виробів з колишньої майстерні складува.

Окремим важливим елементом може стати законсервований геологічний розріз, який, ніби багатoshаровий пиріг пам'яті, в своїх прошарках показує історію Києва (рис.4.7): і велику пожежу часів монголо-татарської навали (темна смуга на рівні XIII століття), і сліди великих повеней (світлі прошарки).

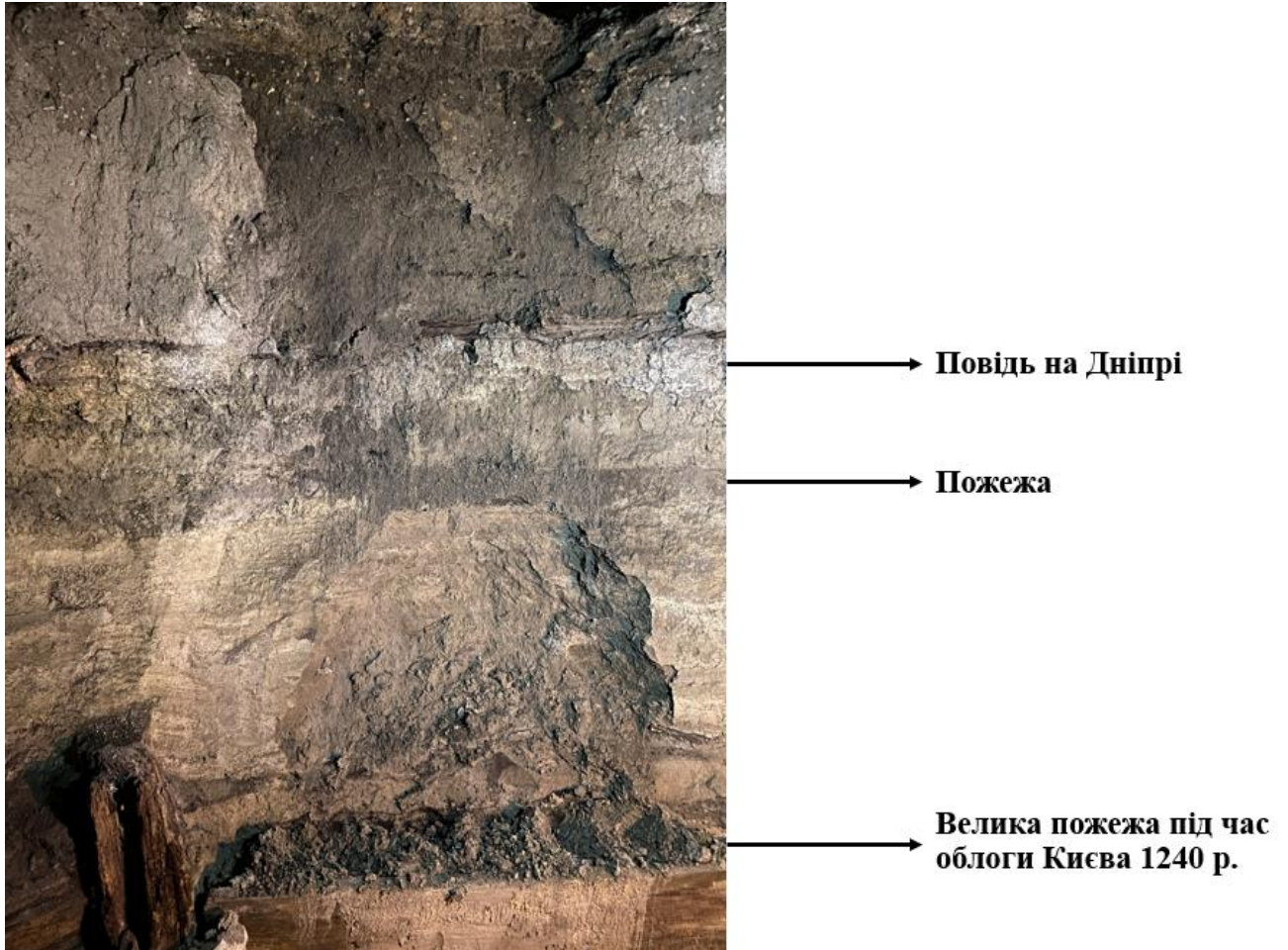

Рис. 4.7. Археологічний зріз як репрезентатор історії розвитку міста (створено автором)

Значно розширити спектр та якість експозицій може подальше неінвазивне дослідження знахідок шляхом сканування та експонування 3Д реконструкцій. Головний акцент має бути на максимально можливій консервації та дуже фрагментарній реконструкції, адже мета музею «не імітувати історію, а показати історію» (КІ, директорка музею, 2024). Для підсилення автентичності та відчуття місця можна використовувати зір (специфічне освітлення), дотик (взаємодія з

археологічною деревиною) та слух (звуки діяльності порту або галас торгової вулиці) як основні сенсорні шари для стимулювання.

Наразі план дій керівників музею включає, насамперед, роботу над статутом, отриманням офіційного статусу та переходу на баланс міста/держави. Однак, такому результату передуватиме ряд інших питань, які потрібно вирішувати: логістика, інформаційний супровід, розширення штату (для проведення рекламної кампанії та екскурсій), консервація знахідок та фотограмметрія нерозкопаних археологічних шарів.

Для подальшого розвитку музею також важливо інтегрувати його в культурний ландшафт міста. Директорка (2024) підкреслює: "Музей повинен обов'язково мати всю інфраструктуру, тобто має бути і громадське харчування, і торгівля якісними сувенірами". Задля приваблення більшої кількості відвідувачів та збагачення території, музей може також пропонувати освітні послуги (проведення лекцій, читань, презентацій книг), так і розважальні (квести, додана та віртуальна реальність).

4.2.2. Поштова площа. У 2018-2019 команда музею ініціювала проведення Всеукраїнського конкурсу на кращу концепцію історико-культурного, туристичного центру «Річкова брама тисячолітнього Києва» на Поштовій площі. Учасники конкурсу запропонували архітектурно-дизайнерські рішення щодо дизайну, благоустрою, меморіалізації та туристичних маршрутів (НСАУ, 2019). Власна концепція інтегрованого розвитку території Поштової площі, включаючи музей та її місце в історико-культурному ландшафті Києва, була розроблена і співзасновником музею на Поштовій площі Віталієм Білецьким. Таким чином місце вже має безліч архітектурних концепцій розвитку, а, отже дана робота не стільки спирається на них, скільки досліджує думку громади та можливості надання території сенсу.

Базуючись на результатах інтерв'ю, варто зазначити, що Поштова площа першочергово потребує наступних втручань: заходи з покращення благоустрою як-от встановлення додаткових смітників та постійне їх очищення, встановлення лавок та інших альтернативних зон для сидіння, розширення зелених зон (рис.4.8):

Рис. 4.8. Проект реконструкції Поштової площі (Чулков & Єрмакова, 2013)

Також мають бути проведені заходи, спрямовані на усунення відчуття занедбаності: ремонт плитки навколо фонтану, регулярне очищення плиток на Алеї поштових марок, ремонт сходів та перил, ліквідація графіті й надання функції занедбаній будівлі під пам'ятником малюкам (рис.4.9):

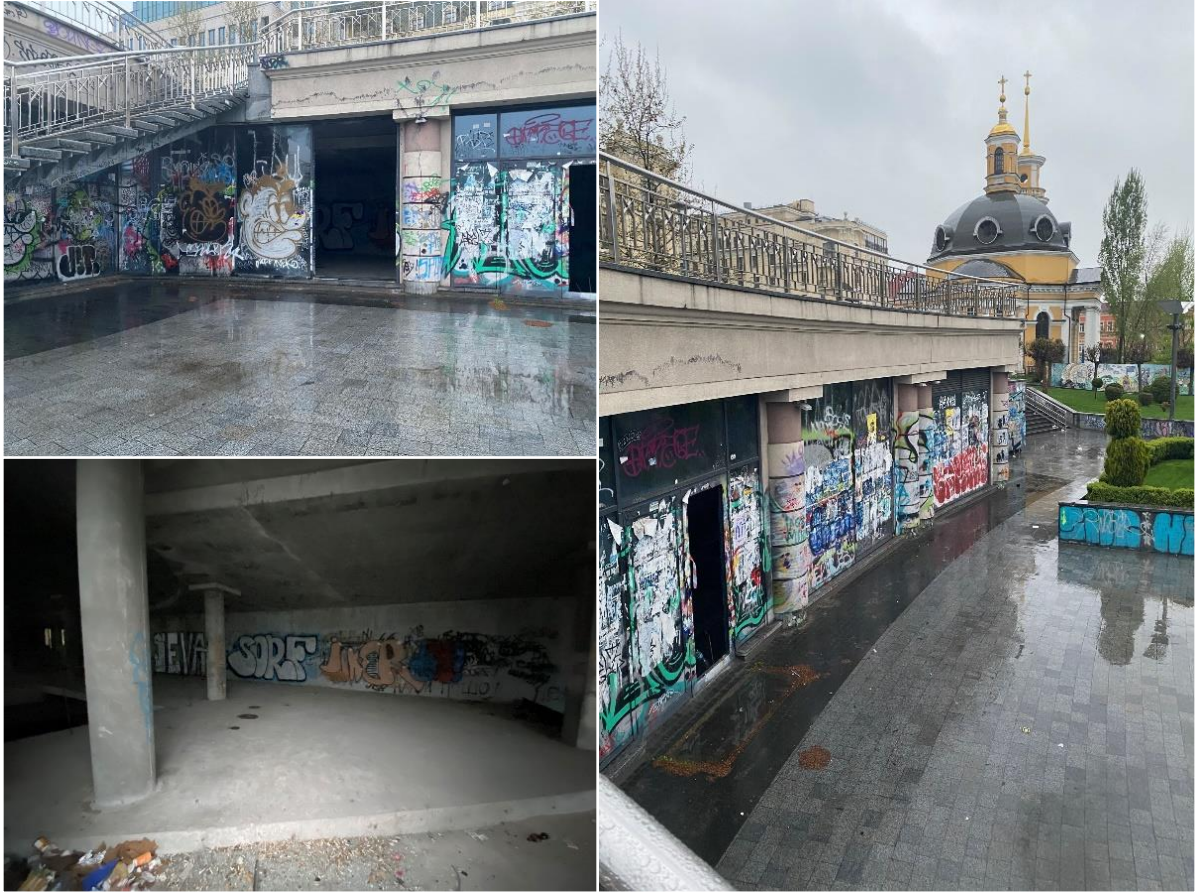

Рис. 4.9. Занедбана будівля на Поштової площі (авторські фото, 2024)

Враховуючи такі відповіді респондентів, як «немає де посидіти», «нічим зайнятися», «немає де навіть випити води», логічним є створення тут закладу на кшталт кав'ярні з великою кількістю столів всередині (для можливого коворкінгу) та літньої тераси. Це сприятиме постійній присутності відвідувачів, які хочуть попрацювати тут у будній день, відпочити ввечері або на вихідних. Символічним може стати вибір назви та дизайну закладу, що теж може сприяти збереженню цілісності та автентичності місця.

Територія музею повинна гармонійно вписатися в єдине архітектурне середовище разом з поштовою станцією та церквою Різдва Христового. Те, що було огорожене парканом має, нарешті, стати відкритим для відвідувачів Поштової. Загалом, планувальні рішення щодо Поштової площі мають забезпечити не тільки інтеграцію нових зон, включаючи кав'ярню, музей, лавки та озеленення, але й

створення туристично-інформаційних пілонів, які будуть включати інформацію шрифтом Брайля, картосхеми частин міста тощо. Саме тоді дане місце зможе репрезентувати пам'ять, відповідати вимогам сучасності та стати місцем зустрічі людей.

4.2.3. Набережна. У контексті розвитку міського простору, особлива увага приділяється реновації набережних, які відіграють ключову роль у формуванні культурного ландшафту міст. Сучасний стан набережної характеризується відокремленістю від громадського доступу та забудовою, що обмежує вільне використання прирічкової зони. Наразі набережна Дніпра в межах досліджуваної ділянки – автобан з розрахунковою швидкістю 100 км/год та клаптиком тротуару для піших прогулянок вздовж шумної магістралі. У 30-х роках ХХ століття новозбудована гранітна набережна мала 18 метрів пішохідної зони, вздовж якої були висаджені тіністі дерева та пролягав трамвайний маршрут (Хмарочос, 2020).

Коли у 70-80-х роках СРСР увійшов у фазу суспільства споживання та змінив містобудівні стандарти, шляхом реконструкції було розширено проїзну частину з чотирьох смог до шести за рахунок вирубки смуги озеленення з боку Дніпра та звуження пішохідної частини. До остаточної втрати набережної призвела реконструкція в 2011 році, коли на Набережному Шосе демонтували трамвайні колії задля збільшення пропускної здатності магістралі. Зрештою, набережна, що могла б бути рекреаційним серцем Подолу, втратила останні дерева і перетворилася на гранітну пустелю, де люди почувають себе вкрай некомфортно (Агенти змін, 2019). Це визначає нагальну потребу в переосмисленні використання набережної, з акцентом на збільшення відкритих, доступних просторів для відвідувачів.

Планування розвитку набережної має бути орієнтоване на створення інтегрованого культурного простору, що включає елементи природного ландшафту та підтримує активне громадське життя. Результати інтерв'ю з користувачами показують їх високий запит на повернення функцій річкового вокзалу, зокрема

пасажирських перевезень та екскурсій. В рамках цього вектору розвитку необхідно провести ряд заходів як-от очищення води у Дніпрі, організація безбар'єрного доступу до набережної, імплементація історичних видів річкових перевезень.

В контексті взаємодії Поштової площі та набережної дуже необхідними є інклюзивні спуски з оптимальною крутизною пандуса, що покращили б доступ для маломобільних груп населення (рис.4.10).

Рис. 4.10. Інклюзивний спуск з Поштової площі до набережної
(Створено автором на основі UAINFO, 2015)

Дуже важливим є формування суцільної пішохідної зони, що включає загальне покращення благоустрою, додавання адекватної комерціалізації, надання місцю функцій. Ідеальний варіант передбачає відведення двох смуг Набережного шосе під пішохідну зону та смугу трамваю або велодоріжку, яка з'єднає Поділ та Верхнє місто.

Прибережна територія за колишнім річковим вокзалом має стати прогулянковою територією з затінком від дерев, доступом до чистої води та активностей, цікавих кожному киянину та гостю міста: наприклад, пробіжки, розваги для дітей, екскурсії Дніпром, яхтинг, риболовля тощо. Деякі з них повинні мати культурно-освітню функцію, яка закріпить пам'ять цього місця як колишнього портового та торгового центру.

4.2.4. Прилегла територія. Аналіз досліджуваної ділянки «Поштова площа» в історичному ядрі столиці як носія пам'яті показує, що для неї притаманне значне історичне багатство. Тривала історія формування та розташування в загальноміському центрі сформували й функціональне розмаїття ділянки. На значне вікове та структурне різноманіття даної території варто опиратися і при розробці рекомендацій щодо збереження та відновлення її пам'яті.

В першу чергу, варто зазначити, що для «Поштової площі» відкривається безліч можливих шляхів подальшого розвитку: будівництво житлових комплексів класів «бізнес» та «еліт»; розміщення представництв іноземних компаній, адміністративних офісів, іноземних посольств; розширення мережі закладів харчування різними типами об'єктів - ресторани, бари, кафе, піцерії; розширення мережі закладів освітнього, спортивного, дозвіллевого характеру; створення історико-культурних пам'яток локального та національного значення; музеєфікація; здійснення проєктів реконструкції; проведення мистецьких подій, фестивалів, ярмарок тощо.

Ділянка має ряд об'єктів, історичний потенціал яких можна використати задля розвитку території в її інтересах та збереження пам'яті. Так, наприклад, будівля елеватора «Млина Бродського», нині - книгосховище Національної бібліотеки імені Ярослава Мудрого не реалізовує і третину свого потенціалу. Фасад книгосховища використовували для розміщення зовнішньої реклами. Ні сама

будівля, ні вхід до неї не має жодних розпізнавальних знаків, які б вказували на її функціональне призначення чи культурно-історичне значення (рис.4.11):

Рис. 4.11. Вхід до будівлі колишнього елеватора (авторські фото, 2021)

Подальші перспективи розвитку будівлі могли б бути пов'язані з розміщенням: читального залу або бібліотеки-коворкінгу; сучасного інтерактивного музею «ім. Лазаря Бродського», що демонстрував би історію промислового Подолу (фотовиставки, моделі, 3Д-реконструкції тощо); представництва, філії наукових установ та багато інших об'єктів, які можуть різнопланово використовуватися та показати ефективність взаємодії минулого та сьогодення.

В межах досліджуваної ділянки відкривається можливість використати люки як простір для увіковічнення історичної пам'яті Подолу. Так, актуальними могли б стати зображення на люках монет з тризубом часів Володимира Великого який хрестив Русь у цій місцевості (рис.4.12).

Рис. 4.12. Люк із зображенням монети князя Володимира як спосіб символізації простору (створено автором на основі Українська трибуна, 2020)

Досить дискусійним є питання стосовно подальшого процесу нового будівництва на ділянці. У щільно забудованому середовищі ділянки «Поштова площа», де майже кожна будівля несе архітектурну та історичну цінність, важко визначити, які з них можна зносити задля подальшої розбудови. Наразі в межах досліджуваної території спостерігається явище урбіциду та, як наслідок, мнемоциду. Нові комерційні та житлові об'єкти з'являються на місці місць пам'яті та скорочують функціональне різноманіття території. Разом з тим, вони майже не приносять в міське середовище якісно нової пам'яті, оскільки місцями використовується імітація старих стилів (напр. готель Fairmont). Нова ж архітектура має виражати як національний, так і місцевий (київський, подільський) колорит. Гарним рішенням для даного кейсу буде повернення втрачених елементів традиційного будинку: еркерів, фігурних металевих огорож на відкритих балконах,

а також використання осучасненого фасадного декору, палісадників під вікнами перших поверхів і навіть ліпних будинкових знаків. При цьому до внутрішніх дворів, утворених новими кварталами, слід повернути «затишок і "соціальну функцію" – зближення людей, функцію добросусідства і зв'язку поколінь. Нові будівлі в незалежності від їх основної функції мають нести в собі й інші, додаткові, а також бути доступними.

Ділянка в історичному ядрі столиці має дуже широкий потенціал для символізації простору. Нові пам'ятки, пам'ятники, меморіальні дошки, інформаційні QR-коди, історичні інсталяції, музеї, відродження урбанонімів, використання люків, будівель, вуличних меблів та тротуарної плитки як простору для увіковічнення міської пам'яті будуть однаково доречними для Поштової площі та прилеглої території.

4.3. Рекомендації щодо реалізації заходів

Проектами пам'яті в історичному центрі столиці, насамперед, повинна опікуватися міська влада. Незважаючи на те, що найбільш успішні пам'яткозахисні ініціативи наразі є низовими, це є скоріше відповіддю на інертність влади, яка має широкі управлінські повноваження та ресурси, які здатні зберегти та привести у належний стан історико-культурні об'єкти. Це не стосується подій, які відбуваються та закарбовуються людьми прямо тут і зараз, а скоріше серйозних питань спадщини, які потребують комплексних рішень і не можуть обмежуватися тактичними, «клаптиковими» рішеннями (КІ, дослідниця, 2024).

Однак, перш ніж справа доходить до міської адміністрації чи Мінкульту, все (як у випадку з музеєм на Поштовій) тримається на діяльності активістів, а тому важливими питаннями є мобілізація громадської думки та фінансової підтримки проєктів.

Наразі така форма залучення громадян як громадські слухання є доволі неефективною з ряду причин:

- пропозиції можна збирати безкінечно, але при цьому важко поєднати їх в єдиний гармонійний концепт;
- зазвичай слухання проводяться у будні в робочий час, що виключає участь великого пласту населення, що працює або навчається на денній формі;
- інформування щодо проведення обговорень та слухань в Києві є максимально непрозорою (на сайті КМДА можна постфактум побачити протоколи, натомість запрошення, особливо під час війни, не оприлюднюються);
- важко оцінити наскільки справді враховуються побажання громадськості, адже проєктувальник не зобов'язаний вносити всі правки і має право обмежитися лише коментарем-поясненням чому побажання не буде враховано;
- процес громадських слухань та обговорень не є обов'язковим для багатьох видів проєктів, які можуть пов'язані з питаннями спадщини, пам'яті та планування.

Одним з альтернативних способів «достукатися» до місцевої влади є формування ініціативної групи та внесення на розгляд місцевої ініціативи стосовно певного питання. Недоліком цього способу є те, що комісія зазвичай складається лише з кількох депутатів, а отже не може спровокувати широку дискусію в рамках процедури. Наразі найбільш вдалим на практиці способом представити концепцію та реалізувати її є архітектурний конкурс. Однак, ще більш цікавим та перспективним варіантом є архітектурний конкурс, коли проєкти представляють не тільки для журі, а й для публічного обговорення (КІ, дослідниця, 2024). Так, наприклад, проєкти-фіналісти можуть бути представлені широкій аудиторії як готові варіанти планувальних рішень, до яких люди можуть обґрунтовано вносити ідеї та коригування.

Результати інтерв'ю показують, що більшість людей готові до онлайн-форм залучення, що, скоріше за все пояснюється їх простотою, прозорістю, безпечністю. Загальне зростання громадянської свідомості та активності в також відбулося на фоні повномасштабного вторгнення, коли активізувалися практики збору донатів, підпису петицій, створення суспільного резонансу. Також зріс запит на відновлення національної ідентичності та культури, хоча, коли питання починає стосуватися бюджету, то наратив «культура не на часі» стає більш виразним.

В цьому контексті важливою є роль міжнародних інституцій, організацій, які проводять конкурси, виступають спонсорами і привносять нові практики: *«коли, наприклад, на врученні премій в архітектурних конкурсах запрошується, з одного боку, іноземні архітектори й експерти, а з іншого, наприклад, заступник Міністерства Відновлення, таким чином відбувається піднесення публічного дискурсу і формування в ньому думки про те, що таке добре, а що таке погано, які в нас є потреби і які підходи ми можемо запозичити»* (КІ, дослідниця, 2024).

Однак, і міська влада теж може співфінансувати ті ж самі архітектурні конкурси, адже 50-300 тисяч гривень на призи учасникам не є такою великою сумою за можливість отримати якісні проекти щодо розвитку територій. Бажання щось змінювати та ці відносно невеликі витрати можуть *«дозволити нам зовсім по-іншому ставитися до самоусвідомлення, до культури пам'яті та до культури взаємодії з міським простором»* (КІ, дослідниця, 2024).

Залучення влади до процесів планування з врахуванням історико-культурної спадщини і пам'яті має відбуватися не тільки шляхом реагування на проекти активістів та судові позови, спричинені конфліктами інтересів, але й формування загальнонаціональної політики пам'яті, яка сприятиме зведенню цих конфліктів до мінімуму. Ця політика визначатиме і концептуальну основу, і підходи, і критерії, і просвітницьку стратегію: *«Питання криється в тому, що вважати тією пам'яттю чи спадщиною, яку треба охороняти? Що розглядати як спадщину? І тут ми теж*

багато маємо переосмислити, сформулювати для себе і визначити... Тому тут важливою є роль національних інституцій, які формують політику стосовно пам'яті і того, як зрозуміти, що є цінним, що ми хочемо зберігати, що варто переосмислити. Адже, насправді, дуже багато і історичних постатей, і ділянок території, значення яких ми до кінця не усвідомлюємо» (КІ, дослідниця, 2024).

Допомогти зі створенням та контекстною актуалізацією такої політики могла б співпраця між державною владою, міськими органами, університетами та дослідницькими організаціями. На місцевому рівні така колаборація могла б підтримати і обґрунтування, і планування (проектування), і дискусію, і пошук фінансування. І контексті Києва особливо важливим є формування довгострокової фундаментальної стратегії щодо пам'яті та культури, яка, водночас, є гнучкою та дозволяє маневри, але в певних рамках, що не змінюються залежно від найменших коливань суспільно-політичного дискурсу. Частиною цієї стратегії могла б стати інтеграція Поштової площі до системи середньовічного Києва, за якої її було б : включено до туристичних маршрутів, що висвітлюють середньовічну історію столиці.

ВИСНОВКИ

Якщо розглядати будь-яку географічну територію як „місце”, то увага акцентується, перш за все, на її неповторній фізіономії та історичній пам’яті, що значно обмежує потенціал для планування. Розуміння ж території як „простору”, навпаки, не враховує існуючих слідів історії та дозволяє знести й стерти їх задля можливостей реорганізації. У сьогодні вже звичній боротьбі за обличчя наших міст перспективу простору представляють інвестори та підприємці, на противагу їм перспективу місця займають громадянські рухи та пам’яткозахисники. У просторі міста обидві групи постійно мусять знаходити практичні компроміси.

Пам’ять в містах накопичується «пластами» та тісно вплітається в міське середовище. Найбільш гармонійний розвиток території відбувається при її пластичних змінах, еволюції, створенні нових об’єктів, але обов’язково зі збереженням історичної пам’яті. Важливо пам’ятати, що пам’ять місця значно виходить за межі людської пам’яті; місця існують і накопичують інформацію набагато довше, ніж тривають людські життя. У зв’язку з цим виникають питання, що звучать так: яким часовим пластам в образі міста слід віддати перевагу? Скільки та якої саме історії взагалі треба зберегти в місті? Чи потрібен містянам цей історичний контекст?

Культурні шари Нижнього міста, що містять об’єкти IX-XVIII століття, включають ремісничі майстерні, дерев’яні будинки, фрагменти вулиць і залишки мурованих храмів. Ця місцевість відображає багатовікову історію Києва та є автентичним свідком культурного розвитку міста, поєднуючи в собі різні епохи, їхні архітектурні, релігійні та торгово-ремісничі практики. А, отже, розташовуючись в історико-культурному ядрі міста ділянка «Поштова площа» є багат шаровим архівом історичної пам’яті Києва.

Суспільно-географічний та ретроспективний аналіз Поштової площі вказує на те, що багатовікова історія місця сприяла формуванню численних місць пам'яті, представлених у вигляді архітектурних споруд, меморіальних дошок та міфів. Це дозволяє Поштовій площі служити не лише як місце різноманітних функцій (житлової, комерційної, рекреаційної, фінансової, адміністративної тощо), але й як середовище, що зберігає пам'ять. Проблеми збереження пам'яті на Поштовій площі виникають із конфлікту між комерційними інтересами та збереженням історичних місць. Інколи, мислення, зосереджене на оптимізації простору для бізнесу, затьмарює значення місць, що несуть історичне значення. Проблема пам'яті тільки загострюється через недостатнє використання функціонального потенціалу історичних об'єктів, які могли б активізувати та збагатити міське середовище.

Ділянка в історичному ядрі столиці завдяки наявному історичному багатству здатне стати репрезентантом локальної, столичної та національної пам'яті, а також символізувати простір, орієнтуючись в тому числі й на туристів. Що стосується пам'яті місць, що не використовують свій потенціал, то потрібно замислитися над зміною їх функцій або формування місця пам'яті, надання цій території символічного сенсу, відродження давно забутого нарративу. Оскільки для того, щоб зберегти пам'ять місця, її потрібно реалізовувати.

Одним з основних завдань роботи було формування візії щодо майбутнього розвитку Поштової площі, базуючись на зібраних даних від її користувачів. Було виявлено, що відвідувачі цінують в першу чергу унікальне розташування площі в межах історичного центру та на березі Дніпра. Головними проблемами, на їх думку, є недостатня кількість зручностей (наприклад, лавок) та проблеми з чистотою. Також згадується відчуття "незатишності" через брак місць для відпочинку та наявність занедбаних будівель. Респонденти запропонували відновлення функцій річкового вокзалу, встановлення додаткових зручностей, озеленення території, та реконструкцію занедбаних елементів. Відвідувачі високо оцінюють історичне

значення площі, що може бути використано для популяризації її культурної спадщини через тематичні екскурсії та заходи. Більшість опитаних висловили готовність долучатися до громадських ініціатив з розвитку Поштової площі. Ці відгуки демонструють важливість Поштової площі не тільки як історичного місця, але й як активного суспільного простору, що має потенціал для розвитку та залучення громади.

В рамках дослідження було розроблено чотири проекти розвитку досліджуваною територією, спираючись на думки експертів, відвідувачів та інших акторів місця. Ці проекти спрямовані на врахування історичної спадщини і сучасних потреб міського простору, створюючи планувальні рішення, які гармонійно інтегрують минуле з майбутнім. Серед них подальші дії щодо розвитку та облаштування підземного музею, благоустрій Поштової площі, реконструкцію набережної та функціональне та символічне збагачення прилеглої території.

Підходи до залучення громадськості та міської влади у ці процеси, однак, потребують подальшого удосконалення. Наразі невирішені питання створення національної політики пам'яті та цілісної стратегії щодо історико-культурного розвитку Києва можуть чинити опір подібним проектам більше, ніж війна чи відсутність фінансування. Також реалізація ефективних механізмів громадської участі, забезпечення прозорості та доступності інформації, а також впровадження сучасних технологій для залучення ширшої аудиторії стануть критичними факторами для успіху майбутніх проектів. Зокрема, важливо створити умови, за яких кожен зацікавлений міг би внести свій вклад у формування міського простору, адже він планується для людей.

Індикатором успішного розвитку ділянки «Поштова площа» стане повернення вуличних танців, фотосесій, річкових перевезень, пробіжок на набережній, поява велосипедистів та гостей підземного музею, яких нарешті стане більше, ніж відвідувачів Макдональдсу...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агенти змін. (2019). *Набережна: початок*. Отримано з a3.kyiv.ua/projects/naberezhna-begin/ 5/7
2. Академія наук Української РСР, Інститут мовознавства імені О. О. Потебні. (1975). *Словник української мови: В 11 т. Т. 6: П-Поїти* (А. В. Лагутіна & К. В. Ленець, Ред.). Наукова думка: Київ.
3. Гриценко, О. (2014). *Пам'ять місцевого виробництва. Трансформація символічного простору та історичної пам'яті в малих містах України*. Київ, Україна: К.І.С.
4. Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В.Г. Заболотного. (2023). *Вигляд з Подолу. ХІХ століття. Листівка з фонду бібліотеки* [Фотографія]. Facebook. Отримано з <https://www.facebook.com/photo/?fbid=655805069910638&set=pcb.655805149910630>
5. Їолон, П. (2002). Пам'ять. У В. І. Шинкарук (Гол. редкол.), *Філософський енциклопедичний словник* (с. 463). Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України: Абрис.
6. Івакін, Г.Ю., & Вортман, Д.Я. (2013). ПОДІЛ, Нижнє місто. In В. А. Смолій (Ed.), *Енциклопедія історії України: Т. 9: Па-Прик* (pp. 1-688). Київ: Наукова думка.
7. Київська міська державна адміністрація. (2023). Історична довідка. Retrieved from <https://podil.kyivcity.gov.ua/content/istorychna-dovidka.html>
8. Козеллек, Р. (2006). *Часові пласти. Дослідження з теорії історії*. Київ, Україна: Дух і літера.
9. Лиховид, І. (2020). *Маркери пам'яті у місті. Урбаністка Світлана Шліпченко — про історичний спадок, зв'язок з майбутнім та нові формати його популяризації*. Газета День, (152-153). Отримано з <https://day.kyiv.ua/article/cuspilstvo/markery-ramyati-u-misti>

10. Максенко, М. (2024). *Як виглядала Поштова площа у Києві понад 100 років тому*. Великий Київ. Отримано з <https://bigkyiv.com.ua/yak-vyglyadala-poshtova-ploshha-u-kyievi-ponad-100-rokiv-tomu/>
11. Національна спілка архітекторів. (2019). Річкова брама тисячолітнього Києва. Отримано 3
<http://nsau.org/2019/02/28/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81-%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0-%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F%D1%87%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B3/>
12. Попельницька, О. (2003). *Історична топографія Київського Подолу XVII – початку XIX ст.* Київ: Стилос.
13. Сагайдак, М. А. (1991). *Давньокиївський поділ*. Київ: Наукова думка.
14. Середа, В. В. (2008). *Місто як lieu de memoire: спільна чи поділена пам'ять? Приклад Львова*. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна, (2), 73-99.
15. Середа, О. (2018). *Сказання про Поштову площу, або чому вона стала місцем сили*. ZN.ua. Інтерв'ю з Михайлом Сагайдаком. Отримано з <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/skazannya-pro-poshtovu-ploschu-abo-chomu-vona-stala-miscem-sili-290889.html>
16. Топчієв, О. Г. (2005). *Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: посібник для вищої школи*. Одеса, Україна: Астропринт.
17. Тюпка, Я. (2021). *Місто під містом: що криється в глибинах центру Києва*. Apostrophe. Отримано з <https://apostrophe.ua/ua/article/kyiv/cultura/2021-05-19/gorod-pod-gorodom-chto-skryivaetsya-v-glubinah-centra-kieva/38531>
18. Українська трибуна. (2020). *Тризуб об'єднує українців – історик*. Отримано з <https://uatribune.com/trizub-ob-iednuie-ukrainciv-istorik/>

19. Хмарочос. (2020). *100 років історії: як кияни отримали і втратили набережну Дніпра*. Отримано з <https://hmarochos.kiev.ua/2020/05/26/100-rokiv-istoriyi-yak-kyuany-otrymaly-i-vtratyly-naberezhnu-dnipra/>
20. Черкес, Б. С., & Юрик, Я. М. (2014). *Ідентичність та пам'ять в міському середовищі*. Вісник Національного університету "Львівська політехніка": Архітектура: [збірник наукових праць] (ред. Черкес Б. С., Вип. 793, с. 35). Вид-во Львівської політехніки.
21. Чулков, Д. О., & Єрмакова, К. М. (2013). *Проект благоустрою Поштової площі*. Отримано з https://docs.google.com/presentation/d/1JxgriXnw-ZnwAzsXOuydgJE-diaDbsbFnsjvblKYBo/edit#slide=id.gd175f441_00
22. Юрик, Я. М. (2015). *Пам'ять у міському середовищі*. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Архітектура, (836), 64-71.
23. Assmann, A. (2015). *Пам'ять міста*. Питання літературознавства, (92), 7-25.
24. Atkinson, P., & Hammersley, M. (1994). *Ethnography and participant observation*. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (pp. 248–261). Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.
25. Baxter, P., & Jack, S. (2008). *Qualitative case study methodology: Study design and implementation for novice researchers*. *The Qualitative Report*, 13(4), 544-559.
26. Bernard, H. R. (2017). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
27. Bernard, H. R. (2017). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
28. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
29. Bunge, W. (1966). *Theoretical Geography*. Lund, Sweden: Royal University of Lund, Department of Geography.

30. Crouch, D. (Ed.). (1999). *Leisure/tourism geographies: Practices and geographical knowledge*. London: Routledge.
- Raadik-Cottrell, J. (2010). *Cultural memory and place identity: Creating place experience* [Doctoral dissertation, Colorado State University]. Colorado State University Libraries.
31. De Certeau, M. (1985). Practices of space. *On Signs*, 129, 122-145.
32. Дєро. Київ. (2016). *Як виглядала Поштова площа у Києві понад 30 років тому* [Фотографія]. Отримано 3
https://www.depo.ua/static/files/gallery_uploads/images/12729221_1209523169076666_1588999970817694547_n.jpg
33. Flyvbjerg, B. (2006). *Five misunderstandings about case-study research*. *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219-245.
34. GetYourGuide. (2024). *Rynek Underground* [Photograph]. Retrieved from <https://cdn.getyourguide.com/img/tour/f4916df387e6d02599ef89ff4840f1efd33f121a4c566e8d977dca19d0d3b811.jpg/98.jpg>
35. Halbwachs, M. (1925). *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris: Mouton.
36. Halbwachs, M. (1950). *La mémoire collective*. Paris: Presses Universitaires de France.
37. Hancock, B., Ockleford, E., & Windridge, K. (2001). *An Introduction to Qualitative Research*. London: Trent Focus Group.
38. Healey, P. (2020). *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*. London: Bloomsbury Publishing.
39. Hoteit, A. (2015). *Role of the landscape in the preservation of collective memory and the enhancement of national belonging*. *Canadian Social Science*, 11(3), 42-49.
40. Huyssen, A. (1995). *Twilight Memories: Marking Time in a Culture of Amnesia*. New York, NY: Routledge.
41. Jahanbakhsh, H., Hosseini Koumleh, M., & Sotoudeh Alambaz, F. (2015). *Methods and techniques in using collective memory in urban design: Achieving social sustainability in urban environments*. Department of Art and Architecture, Payam-e-Noor

- University; Department of Architecture and Urban Planning, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. Received March 22, 2015; Accepted May 29, 2015.
42. JORVIK Viking Centre. (2016). JORVIK Viking Centre [Photograph]. Retrieved from <https://www.jorvikvikingcentre.co.uk/about/>
43. Krippendorff, K. (2018). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
44. Longley, P. A., Goodchild, M. F., Maguire, D. J., & Rhind, D. W. (2015). *Geographic Information Science and Systems*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
45. Massey, D. (1994). *Space, Place and Gender*. Cambridge, England: Polity Press.
46. Nora, P. (1989). *Between memory and history: Les lieux de mémoire. Representations*, (26), 7-24. University of California Press. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2928520>
47. Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). *Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria*. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1609406917733847.
48. Peng, J., Strijker, D., & Wu, Q. (2020). *Place identity: how far have we come in exploring its meanings?* *Frontiers in Psychology*, 11.
49. Proshansky, H. M. (1978). *The city and self-identity*. *Environment and Behavior*, 10(2), 147-169.
50. Raadik-Cottrell, J. (2010). *Cultural Memory and Place Identity: Creating Place Experience*. In M. Donnelly, G. Dickinson, P. Taylor, & J. Vaske (Eds.), ProQuest Dissertations Publishing. Colorado State University: Fort Collins, CO, USA.
51. Radstone, S. (2000). *Memory and Methodology*. Oxford, New York: Berg.
52. Rastl, L. (2024). *Photograph from Wien Museum* [Photograph]. Wien Museum. Retrieved from https://www.wienmuseum.at/roemermuseum_en
53. Relph, E. (1976). *Place and Placelessness* (Vol. 67). London: Pion.
54. Rossi, A. (2018). *L'architettura della città*. Milano: Il Saggiatore.

55. Rossi, A., & Eisenman, P. (1982). *Architettura della città*. Cambridge, MA: MIT Press.
56. Rynek Podziemny / Muzeum Krakowa. (2024, February 15). Rynek Podziemny [Photograph]. *Facebook*. Retrieved from <https://www.facebook.com/photo/?fbid=255514190926459&set=a.112210371923509>
57. Short, T. L. (2007). *Peirce's Theory of Signs*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
58. Thornberg, R., & Charmaz, K. (2014). *Grounded theory and theoretical coding*. The SAGE Handbook of Qualitative Data Analysis (Vol. 5, pp. 153-169). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
59. UAINFO. (2015). *Як буде виглядати Поштова площа після реконструкції влітку. ФОТО*. Отримано з <https://uainfo.org/blognews/486550-yak-bude-viglyadati-poshtova-ploscha-pslya-rekonstrukcyi-cogo-lta.html>
60. Winter, T. (2007). *Landscapes in the living memory: New Year activities at Angkor, Cambodia*. In N. Moore & Y. Whelan (Eds.), *Heritage, memory and the politics of identity*. Aldershot: Ashgate.
61. Yin, R. K. (2009). *Case Study Research: Design and Methods* (Vol. 5). Thousand Oaks, CA: Sage.

ДОДАТКИ

Питання інтерв'ю з ключовими інформантами

Директорка музею

Примітка інтерв'юера: представлення мети дослідження, готовність брати участь, конфіденційність, використання, згода.

1. Чи можете ви коротко розповісти про Вас та Вашу діяльність в рамках захисту культурної спадщини? Що спонукало вас долучитися до створення підземного музею на Поштової площі?
2. Яке, на Вашу думку, історичне значення місця, де розташовується музей? Яку важливу пам'ять несе в собі Поштова площа і чому важливо цю пам'ять зберігати?
3. Які унікальні археологічні знахідки були виявлені під час розкопок?
4. Чи могли б Ви коротко описати хронологію процесу дослідження та музеєфікації археологічних об'єктів на Поштової площі? З якими труднощами ви зіткнулися в процесі музеєфікації цих об'єктів?
5. Хто є ключовими зацікавленими сторонами проєкту, і як Ви з ними взаємодієте? Чиєю підтримкою вдалося залучитися, а хто чинить супротив?
6. Яким ви бачите сам музей та прилеглу територію в майбутньому. Чи будуть тут якісь суміжні функції? Які соціальні практики могли б з'явитися навколо музею?
7. Яких подальших обстежень ще потребує ця територія? Чи можуть результати цих обстежень вплинути на розвиток довколишніх територій? Які є сценарії?
8. Чи розглядається можливість включення музею (після отримання офіційного статусу) до складу Державного історико-архітектурного заповідника "Стародавній Київ"?
9. Якими наразі є наступні кроки для розвитку музею На поштової площі, і як люди можуть залучатися та підтримувати ініціативу?

10. Чи є ще щось, чим би Ви хотіли б поділитися про проєкт музею, Поштову площу чи важливість збереження історичної та культурної спадщини в міських умовах?

Прощання: подяка, наступні кроки, поширення результатів.

Університетська дослідниця

Примітка інтерв'юера: представлення мети дослідження, готовність брати участь, конфіденційність, використання, згода.

1. На Вашу думку, чи є питання інтеграції історичної спадщини в розвиток міських територій актуальним у сучасному урбаністичному науковому дискурсі? Чому?

2. Чи можете Ви розповісти про конкретний проєкт або дослідження, де Вам довелося інтегрувати історичну спадщину в розвиток міського простору? Які були основні виклики та рішення?

3. Як, на Вашу думку, правильно визначити баланс між збереженням історичної спадщини та потребами сучасного розвитку територій?

4. Від кого має йти ініціатива щодо проєктів збереження пам'яті? Як покращити процес партисипації в таких та інших ініціативах і чия це має бути відповідальність? (інформаційна політика держави, заохочення громадськими активістами, індивідуальна відповідальність людей тощо).

5. Як потрібно забезпечувати підтримку й фінансування проєктів зі збереження історії, культури та пам'яті в умовах воєнного стану (моральні та бюджетні обмеження): покладатися на низові ініціативи, експерименти та ресурси активістів чи залучати іноземних донорів?

Прощання: подяка, наступні кроки, поширення результатів.

Питання інтерв'ю з користувачами Поштової площі

Скейтери

Примітка інтерв'юера: представлення мети дослідження, готовність брати участь, конфіденційність, використання, згода.

1. Як часто Ви відвідуєте Поштову площу?
2. Наскільки вона популярна у спільноти скейтерів та чому саме?
3. Чи змінилося щось для Вас після відкриття тут музею/університету?
4. Як Ви вважаєте, які зміни або покращення потрібні на Поштовій площі, щоб зробити її більш привабливою та функціональною для мешканців та гостей міста? (Чого не вистачає?)
5. Які ідеї або пропозиції щодо розвитку Поштової площі, могли б врахувати Ваші інтереси та інтереси інших скейтерів?
6. Якби на Поштовій площі хотіли б реалізувати проєкт який порушує ваші інтереси або навпаки дуже їм сприяє: чи готові Ви були б залучитися до суспільної дискусії? (наприклад, підписувати петиції, брати участь в акціях, допомагати фізично, робити донати, поширювати пости в соцмережах тощо).

Прощання: подяка, наступні кроки, поширення результатів.

Випадкові відвідувачі

Примітка інтерв'юера: представлення мети дослідження, готовність брати участь, конфіденційність, використання, згода.

1. Розкажіть про Ваші враження від відвідування Поштової площі. Як часто Ви сюди приходите та що для Вас тут найцінніше/найприємніше? (чим особливо подобається це місце?)

2. Чи відомо Вам щось про історичне значення цієї території? Чи відвідували Ви вже підземний Музей на Поштової площі?
 3. Як Ви вважаєте, які зміни або покращення потрібні на Поштової площі, щоб зробити її більш привабливою та функціональною для мешканців та гостей міста?
 4. Чи було б Вам цікаво відвідувати тут тематичні локації, маршрути присвячені стародавній історії Києва? Як Ви думаєте, чи варто популяризувати історичну пам'ять Поштової площі (місце хрещення Русі, торговий порт середньовічного міста тощо)? Чому?
 5. Чи готові Ви брати участь у проектах збереження та розвитку Поштової площі? Які форми участі були б для Вас прийнятними? (наприклад, петиції, акції підтримки, фізична допомога, донати, поширення постів в соцмережах)
- Прощання: подяка, наступні кроки, поширення результатів.